

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਨ

The Sikh Bulletin

A Voice of Concerned Sikhs World Wide

November-December 2011

ਮੱਘਰ-ਪੋਹ ੫੪੩ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

editor@sikhbulletin.com

Volume 13 Number 11&12

Published by: Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc; 3524 Rocky Ridge Way, El Dorado Hills, CA 95762, USA Fax (916) 933-5808
Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc. is a religious tax-exempt California Corporation.

In This Issue/ਤਤਕਰਾ

Editorial: Changing Global Landscape & Sikhee today, Dr. Harbans Lal.....1	
Life, Death & Soul, Dr. Devinder Singh Chahal.....3	
“BILL OF RIGHTS” in the Constitution of India, G. B. Singh.....16	
Multicultural Minstrel, Minna Zutshi.....21	
Protector of Basic Human Rights Guru Tegh Bahadur, Sawan Singh Principal (Retired)...22	
Sikh Bravery on many Battlefronts, Harchand Singh Bedi – Malaysia.....25	
Letters to the Editor.....28	
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਸਲ ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ਼? ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ 29	
ਭਾਈ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ, Gurtej Singh, Chandigarh.....32	
ਅਰਥ ਕਿ ਅਨਰਥ? ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ (ਰੁਮਾਲਾ), ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਨੌਟਿੰਘਮ (ਇੰਗਲੈਂਡ) 37	
K. T. F. Income-Expense Statement 2011.....39	
Book Page.....40	

Editor in Chief

Hardev Singh Shergill

Editorial Board

Avtar Singh Dhami, USA

Gurpal Singh Khaira, USA

Gurcharan Singh Brar, Canada

Dr. Sarjeet Singh Sidhu, Malaysia

Production Associates

Amrinder Singh

Sachleen Singh

This issue of the Sikh Bulletin is only in electronic format being sent to those whose email addresses we have. If you or someone you know would like to receive it please provide the email address. You may also pass it along to those on your email list.

The views expressed by the authors are their own. Please send the feedback and inputs to:

editor@sikhbulletin.com

Our Website: www.sikhbulletin.com

GUEST EDITORIAL CHANGING GLOBAL LANDSCAPE AND SIKHEE TODAY

Dr. Harbans Lal

IJ Singh recently wrote that “My larger purpose is to connect Sikh teaching and practice to our lives today. If we cannot, if Sikhee does not speak to me today as it did to countless others over time then it is a fossilized tradition and needs to be discarded or modified...”

He is right. Many of us are, though mostly inadvertently, moving towards fossilizing Sikhee for the world archives and museums. Let me assert in the beginning, I do not believe that such will be our fate. Such was neither the intention of our founders nor our faith deserves it on its merits. Still the proposition should attract our thoughtful attention.

I am often invited by churches, synagogues, and masjids to speak, besides my frequent speaking engagements at gurudwaras, about my faith and the faith in general today. When I am there, I most often take tour of the facility and keenly observe how they manage to evolve in the modern century to be relevant and effective in conveying their message to their generations and to the outside world. Then my subconscious mind compares it with my own Sikhee (a verb and not a noun) institutions and I see an appalling difference.

While others uphold few of the traditions from centuries ago, they have visibly changed their institutions to conform to the demands of the modern technological and cultural realities. They are always on their toes to respond to new demands. They support studies like PEW commissions and others to tell them how they are performing in their endeavors.

The Pew Forum on Religion and Public Life researches on religion and its changing landscape in USA. It is a major non-advocacy organization; the forum does not take positions on issues. It is a project of the Pew Research Center, a Pew subsidiary and a

nonpartisan “fact tank” based in Washington, D.C. To those who seek, it provides information on the issues, attitudes and trends shaping America and the world. For more information, visit the Pew Forum on Religion and Public Life Web site.

Although PEW projects are the major example, there are many other such research organizations and fact tanks. By the way, **last time I visited one of PEW research contracting institution to ask them why they did not ever include Sikhism in their studies, the response was that there was not enough interest or resources provided.**

US, on the other hand do not worry if we continue to move on blind paths that are effective or not. It is little concern of ours if we lose membership of our congregations or not, or if our congregations connect to the world outside at all. We do not even notice, if our generations are with us or not, or if we are disconnected from the calls of the future. We do not even ask what is happening to our generations and populations in the new world village.

We continue to be schizophrenic in our outpouring of the terminology and phrases to describe our lofty practices even when they are complete disconnect with our daily life and behaviors.

We continue to be devoid of any concern if the outside world begins to ignore us completely or if our medicine cures any disease or not. It is of little concern to us if our language of the congregational discourses sounds gibberish to outside world and if our practices there seem mostly outmoded to our youth and their friends. We are content in our routine and in our urge to continue our ethnicity in the world of universalism.

My friends, if we continue to live within the outmoded tradition traps whether in the architecture of our new gurdwaras, or language we employ to communicate our faith, or the complete lack of any education in our clergy class, then we are accepting the fate of our religion to be that of many others who followed similar paths and museums are full of their archives and antiquity.

I for one do not think that we will become a fixture in the world museum because our Guru Granth Sahib has immortalized a path, a philosophy, a doctrine and a way

of life that is inevitable in the future of the humanity. It is unanimously voiced by those who scrutinize our philosophy, doctrines and their teachings. Only what I am not sure who will take the light to the future world to benefit the global village. I believe that someone will discover it as it was the vision of its great visionary authors. **I must acknowledge that there are voices of concern like mine, here and there amongst us, but they are not heard by the makers and shakers of our communities.** They are presently seemed to be too feeble to make any dent.

It may not entirely be US who take the Sikhee of the Guru Granth to the future as we ourselves are increasingly discovering and being distracted by peripheral and unconfirmed adages of the Gurus. **Many documents outside the gurbani are being accorded status to guide our Sikhee today.** Most of these documents, outside the Guru Granth, have invariably questionable authenticity, and many were interjected by the enemies of the Guru and many in the post Guru period. They were certainly not meant to replace the Guru Granth to guide the future humanity, the Sikhs or their institutions.

As we celebrate the start of the fourth century of the last sermon of our last human Guru, Guru Gobind Singh, we are strongly retold to pay heed to his sermon. His last sermon delivered on October 20, 1708, immortalized the hymns in the Sri Guru Granth Sahib as our only eternal Guru; all other documents would be considered *kachi* meaning unreliable and lacking.

Unless we understand this simple sermon of Guru Gobind Singh that the Guru Granth is eternally complete and comprehensive; its comprehensiveness is never to be questioned, it was completed under the direct divine inspiration, and it alone was installed as our guide and knowledge base, we cannot guarantee that we will have the honor of taking Sikhi to the global village.

Correspondence Address

Harbans Lal, PhD., D.Litt. (honrs)
6415 Amicable Drive
Arlington, TX 76016
Ph: 817-446-8757
Email: japji08@yahoo.com

*****

LIFE, DEATH AND SOUL

Dr. Devinder Singh Chahal

Strange is our situation here on Earth. Each of us comes for a short visit, not knowing why, yet sometimes seeming to divine a purpose. From the standpoint of daily life, however, there is one thing we do know: that man is here for the sake of other men – above all for those upon whose smiles and well-being our own happiness depends.

Albert Einstein

INTRODUCTION

I have been involved in this topic since a long time, however, I wrote my first article on it in the *The Sikh Review* of June 1996 about the 'Concept of Karma' in Sikhism. It was criticized by Major Gurmukh Singh in the September 1996 issue of *The Sikh Review* as follows:

"The discussion initiated by Dr. Devinder Singh Chahal (The Sikh Review, June '96) is both significant and worthwhile because the topic might appear controversial to many a modern mind. But an effort to use scientific and strictly logical tools to solve the problem would be, I daresay, futile because religious philosophy is speculative, mystical and transcendental in nature. Even though the Sikh Gurus laid much stress on vichar (reason) and Gurbani is largely based on rational thought, yet Gurbani clearly places the understanding of ultimate truth subject to revelation through gurprasad, the grace of God or Guru. Rather than on intellectual exercise, it depends on a willing submission to hukam or Divine will and pleasure.

The aspect of karma philosophy discussed by Dr. Chahal in his article relates to the least controversial law of "cause and effect," which may be accepted as true without debate. The debatable question of karma philosophy is whether metempsychosis or transmigration of soul is a reasonably sound concept. This question the learned writer has dismissed by simply denying the existence of soul, and although he claims that 'I follow only the Gurbani to express my views', his denial of 'the so-called soul' is based not on Gurbani but on the sole argument that 'there is no scientific evidence to support the existence of anything like soul'."

Later on a detailed article of Major Gurmukh Singh entitled, "Soul, Death and Metempsychosis in

Sikhism." appeared in *The Sikh Review*, November.1999. I appreciate the following remarks of Sardar Saran Singh, the Editor of *The Sikh Review*: "This article may be read in the context of Dr. Devinder Singh Chahal's monograph S.R. Sept. '96 and major Gurmukh Singh's response."

First Maj. Gurmukh Singh has declared that religious philosophy is speculative, mystical and transcendental in nature. Then he continued to declare that it is useless to use Science and logic to resolve this problem about Karma and soul because understanding of ultimate truth is subject to the revelation through *Gurparsadi*, the Grace of God or Guru, rather than on intellectual exercises. I have noticed that majority of theologians emphasize that there is no need of use of intellect, Science or logic to understand Gurbani. Is it so?

Discussions on SOUL also emerge often on the Sikh Diaspora Discussion Group. Some are following the lines of Major Gurmukh Singh and accept the existence of soul in Sikhism, however, a few agree on my line of thinking about the non-existence of soul.

Many theologians of various religions are of the opinion that Science has nothing to do with religion since religion is beyond the comprehension of scientists. The real hatred against science started during the Period of Renaissance (between 14th and 16th centuries) in Europe when scientists started to challenge the wrong concepts in religion. There is no doubt that great conflict between Science and Christianity is going on since many centuries and this conflict is still active especially on the Theory of Evolution.

I am of the view that if any religion continues to teach like that the Sun revolves around the Earth then it is not going to be accepted by the humanity of the Current Science Age. The new generation does not like to be forced to believe rather they need a scientific and logical explanation to accept anything.

My study of Gurbani clearly indicates that it has its base in Science and logic; therefore, the Sikh theologians have nothing to worry about the conflict between Science and Nanakian Philosophy [2 - 6] if Gurbani and Sikhism are preached scientifically and logically.

Throughout the human history, man has struggled to find answers to questions that have to do with his origin, existence, nature, and destiny. Such queries are:
Where do I come from?
Why am I here?
Where am I going after death?

Securing clues to the exact makeup of the creature known as *Homo sapiens sapiens* has always been one of mankind's keenest intellectual pursuits. And along the way, perhaps no topic has perplexed us, or piqued our interest, as much as that pertaining to the origin, nature, and destiny of the soul:

What is the definition of a soul?
If the soul actually exists, what is its origin?
Do humans possess a soul?
Do animals possess a soul?
If souls do, in fact, exist, are they purely temporal—thus living only as long as our corporeal nature exists?
Or
Are they immortal—surviving the death of the physical body?
What is the difference, if any, between the “soul” and the “spirit”?
What is the ultimate destiny of the soul?

It is very important to understand LIFE and DEATH before we study the existence of the SOUL. Life and death are very complex phenomena and many scholars and people at large belonging to different religions are under the burden of the ancient philosophy about the life, death, soul, ghost, and nether world, hell, and heaven. Only a few having scientific temper can understand about these phenomena in their real perspective. Before we enter into discussion, it is important to understand about life, death, and consciousness (called soul by some) in technical terms.

A. ORIGIN OF LIFE

(<http://www.physicalgeography.net/fundamentals/9a.html>)

About 15 billion years ago our universe originated from a very minute highly concentrated form of energy through big bang, now known as Big Bang Theory (Fig. 15-1). The Sun and its planets were formed between 5 and 4.6 billion years ago when matter in our solar system began to coalesce because of gravitational pull (Fig. 15-4). By about 3.9 billion years ago, one of its

planets, the Earth, had an atmosphere that contained the right mix of **Hydrogen, Oxygen, Carbon, Phosphorous, and Nitrogen** to allow for the creation of life. Scientifically these are the five elements which gave rise to the life instead of mythical five elements (ਪੰਜ ਤੱਤ), e.g. earth, sky, water, air and fire (*agni*). But, in fact these are not elements. Chemically speaking most are either compounds, such as water (Hydrogen and Oxygen atoms) or mixtures, such as air (which is made up of many different gases) or earth (which is made of many different minerals and other atoms). ‘Fire’ is the result of chemical process of combustion, which releases energy as light. Lastly, ‘sky’ is a space, which is neither an element, nor a compound, and nor a mixture.

Biological information for life is contained within a series of strands, comprised of replicating genetic code. The main carrier for this information is deoxyribonucleic acid, also known as DNA (Fig. 22-1). DNA strands are found in every life form and they contain *genes*, which encode for *proteins*; a common example of a protein is *insulin*. Scientists' state that the energy required for the formation of these large biological molecules comes from transfers of energy such as heat or more importantly chemical energy.

These molecules organized and evolved to form the first simple forms of life. Scientists have seen fossilized cells, from approximately 3.8 billion years ago, which resemble present day Cyanobacteria. Such cells are known as *prokaryotes*. Prokaryotic cells are very simple, containing few specialized cellular structures and their DNA is not surrounded by a membranous envelope (Fig. 22-2). The more complex cells of animals and plants, known as *eukaryotes*, first showed up about 2.1 billion years ago. Eukaryotes have a membrane-bound nucleus, containing their DNA, and many specialized structures located within their cell boundary (Fig. 22-3). The animal cell is enclosed in a membrane and is flexible while the plant cell is thickened and hardened with cellulose and lignin.

By 680 million years ago, eukaryotic cells were beginning to organize themselves into multicellular organisms. Starting at about 570 million years ago an enormous diversification of multicellular life occurred known as the Cambrian explosion, i.e. two major groups: i) Plants, and ii) animals. During this period

all but one modern phylum of animal life made its first appearance on the Earth. The lineage of animal leading to the formation of man is described chronologically as follows:

The ancestor of man, the primate, appeared about 40,000,000 years ago.

Ramapithecus, who walked on his two feet, appeared about 14,000,000 years ago.

Homo erectus, the new genus, **Homo**, appeared about 500,000 years ago.

Homo sapiens, the first form of wise man, appeared about 250,000 years ago.

Homo sapiens sapiens, the current species of wise man, appeared in Europe about 35,000 years ago [Chapter 18, pages 235-236] (Fig. 22-4).

Evolution of man in Gurbani

In many religions it is believed that man was created as man by God right from the beginning. Based on basic principles of Nanakian Philosophy embodied in the Bani of Guru Nanak, Guru Amardas has explained the origin of man from *Jot* (energy) the first step of evolution of life (Read about Energy and Matter in Chapter 15, pages 186-187). He has also mentioned that knowledge about the origin of man helps to understand life and death:

ਮਨਾ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥
 ਮਨ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇਰੈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਗੁਰਮਤੀ ਰੰਗੁ ਮਾਣੁ ॥
 ਮੂਲੁ ਪਛਾਣਹਿ ਤਾਂ ਸਹੁ ਜਾਣਹਿ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕੀ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥
 ਗੁਰਾ ਪਰਸਾਦੀ ਏਕੇ ਜਾਣਹਿ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਹੋਈ ॥
 ਮਨਿ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ਤੇ ਤਾ ਹੋਆ ਪਰਵਾਣੁ ॥
 ਇਉ ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥੫॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੪੪੧.

For proper interpretation of this verse it is important to understand in which context allegories and metaphors have been used in this verse:

ਮਨਾ (*Mann*) = in general means the 'mind' this is actually the brain, which is a place for origin of conscience and consciousness, and all thoughts. '*Mann*' also represents man.

ਜੋਤਿ (*Jot*) = means energy, flame, light, spiritual illumination, enlightenment. Here *Jot* as energy is more suitable meaning.

ਸਰੂਪੁ (*Sarup*) = means embodiment.

ਮੂਲੁ (*Mool*) = means the roots, origin.

ਇਉ ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ (*Aeyoh kaha Nanak*) = Here Nanak is not a pen name of Guru Amardas as is for all the other Sikh Gurus. Here Nanak is Guru Nanak himself, whose philosophy was preached and taught by the Sikh Gurus, who succeeded to the 'House of Nanak'. According to Prof Sahib Singh's grammar 'Nanak' with '*onkar*' to '*kaka*' means Nanak himself not as a pen name (*Nom de Plume*), although in some cases the '*kaka*' is without '*onkar*' in 'Nanak' even then it means Guru Nanak himself.

Therefore, '*Aeyoh kaha Nanak*' is interpreted as '*Guru Nanak says this philosophy*'. It means it is the philosophy of Guru Nanak, i. e. *Nanakian Philosophy*, being represented by Guru Amardas. But most of the interpreters, except Prof Sahib Singh, translate 'Nanak' as a pen name for Guru Amardas (*Mahla 3*). If it is so then it becomes the philosophy of Guru Amardas. In fact it is the philosophy of Guru Nanak being represented by Guru Amardas.

Keeping in view the above explanation and scientific information available and by the use of logic, the above verse has been interpreted as follows:

Hey mind¹ (*man*)! You are the embodiment³ of energy², try to trace out⁵ your roots⁴ (*origin*).
 Hey mind (*man*)! The God⁶ is with you; enjoy⁹ and imbibe⁸ the philosophy⁷ of the Guru (*Nanak*).
 When you have traced out your roots (*origin*) then you will understand the God¹⁰ and about death and life.
 You would also realize that there is no other than the One Bounteous¹² God,
 Then mind will attain peace (*contentment*) and success¹⁴, (*Then every-body*) congratulates¹³ you.
 Guru Amardas says:

It is the Nanakian Philosophy¹⁵ (*Literal meaning = Nanak says this philosophy*): Hey mind (*man*)! You are the embodiment of energy. Try to trace out your roots (*origin*)."
 AGGS, M 3, p 441.

Most of the time, ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥, is interpreted by many scholars as "*Oh my soul, you have emanated from the light of God, know your true essence.*", which is quite far away from the real theme of Nanakian Philosophy.

In the above verse Guru Amardas advises the man that you have originated from the primordial energy, which is called ਸੁੱਨ (*Sunn* = Nothingness or everything in highly concentrated form of energy) in the Bani of Guru Nanak (Nanakian Philosophy) (Chapter 15, pages 184-192). This state of ਸੁੱਨ (*Sunn*) has already been discussed in detail by Chahal, Dhaliwal, and Virk [6, 7, 13]. Now it is well understood as explained previously that basic unit of life (DNA) originated from five atoms (Hydrogen, Oxygen, Carbon, Nitrogen, and Phosphorus), which originated from the primordial energy form, ਸੁੱਨ (*Sunn*), described by Guru Nanak and as described in Big Bang Theory (Fig. 15-1).

Since some portion of the genome (DNA) of the human resembles with the smallest organism, like yeasts, molds, slimes, worms, and lettuce (plant); 90% resembles with mice, and 98% with chimpanzees, therefore, it clearly indicates that we can trace back our roots (*mool*) to primate (chimpanzees) to mice to plants (lettuce) to microorganisms (yeasts, molds, slimes) and then ultimately to the primordial source (*Jot*), the Energy, as explained in the above verse.

Further evolution of man through different stages starting from *Sunn* to Energy to DNA to single-celled organisms to multicellular organisms to simple to complex animal and finally to the highly evolved man is explained in the modern theory of evolution (Fig. 22-4). **However, before Charles Darwin, Guru Arjan has described evolution of man as follows:**

ਕਈ ਜਨਮੀ ਭਏ ਕੀਟੜ ਪਤੰਗਾੜੇ ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਗਜਠ ਮੀਨਪ ਕੁਰੰਗਾੜੇ ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀੜ ਸਰਪੜ ਹੋਇਓ ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰੜ ਬ੍ਰਿਖੀੜ ਜੋਇਓ ॥੧॥
 ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸੀ੧ ਮਿਲਨੀ੨ ਕੀ ਬਰੀਆ੧੩ ॥
 ਚਿਰੰਕਾਲੀ੪ ਇਹ ਦੇਹ੧੫ ਸੰਜਰੀਆ੧੬ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਸੈਲੀ੭ ਗਿਰੀ੧੮ ਕਰਿਆ ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਗਰਭ੧੯ ਹਿਰਿ੨੦ ਖਰਿਆ੨੧ ॥
 ਕਈ ਜਨਮ ਸਾਖ੨੨ ਕਰਿ ਉਪਾਇਆ੨੩ ॥
 ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ੨੪ ਜੋਨਿ੨੫ ਭੁਮਾਇਆ੨੬ ॥੨॥
 ਸਾਧਸੰਗਿ੨੭ ਭਇਓ ਜਨਮੁ੨੮ ਪਰਾਪਤਿ੨੯ ॥
 ਕਰਿ ਸੇਵਾ੩੦ ਭਜੁ੩੧ ਹਰਿ੩੨ ਹਰਿ ਗੁਰਮਤਿ੩੩ ॥

ਤਿਆਗਿ੩੪ ਮਾਨੁ੩੫ ਭੂਤੁ੩੬ ਅਭਿਮਾਨੁ੩੭ ॥
 ਜੀਵਤ੩੮ ਮਰਹਿ੩੯ ਦਰਗਹ੪੦ ਪਰਵਾਨੁ੪੧ ॥੩॥
 ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ੪੨ ਸੁ ਤੁਝ ਤੇ ਹੋਗੁ੪੩ ॥
 ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ੪੪ ॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ਪ, ਪੰਨਾ ੧੭੬.

*You passed through many generations¹ as (microorganism²) a worm² and an insect³;
 You passed through many generations as an elephant⁴, a fish⁵, and a deer⁶.
 You passed through many generations as a bird⁷, and a snake⁸.*

You passed through many generations as a yoked ox⁹, and a horse^{10,1}.

Now is the time to comprehend¹² the God¹¹.

Since after so very long time¹⁴, this human body¹⁵ was evolved¹⁶.1.Pause.

You passed through many generations as rocks¹⁷ and mountains*¹⁸;

Your many generations were aborted**^{20,21} in the womb¹⁹;

You passed through²³ many generations as branches²² and leaves (vegetative states);

You (man) passed through 8.4 million²⁴ (tentative mythical figure) of generations²⁵ of evolution²⁶.2.

Since you (man) have attained²⁹ this human life²⁸, now is the time to serve the humanity²⁷ (noble people) and comprehend God.

Now comprehend³¹ the philosophy of the Guru^{32,33} and serve³⁰ the humanity.

Abandon³⁴ the pride³⁵ and falsehood³⁶ and ego³⁷. If you kill these vices^{38,39} then you will be accepted^{40,41} by God. 3.

Whatever is happening⁴² (evolution) is happening under the Laws of Nature⁴³ and nothing is happening otherwise⁴⁴.

AGGS, M 5, p 176.

*Although rocks and mountains are inanimate composed of many elements, but atoms like Carbon, Hydrogen, Oxygen, Phosphorous, and Nitrogen, gave rise to DNA, which ultimately gave rise to life (animates).

** ‘Abort’ mean the unfavourable mutations are either aborted in the womb or die after birth who cannot survive the prevalent environment.

The above verse is explaining the evolution of man although the sequence of evolution is not the same as explained in the Darwin’s Theory of Evolution. Guru Arjan has further mentioned that evolution of man is at the highest level of evolution and he is the commander of all the living beings:

ਅਵਰਾ ਜੋਨਿ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਧਰਤੀਓ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੭੪.

All the other¹ beings² (excluding human) are at your service³. You are the commander⁵ on this Earth⁴.
AGGS, M 5, p 374.

Then next question is: What is life

(<http://newton.dep.anl.gov/askasci/bio99/bio99171.htm>)

In general the following criteria make the object has life:

1. **Motion** — does it move under its own power? Does it move with some discernible purpose? (Toward food, away from heat, etc)
2. **Reproduction** — does it have some way of making more of itself, either through sexual reproduction or by budding or fissioning?
3. **Consumption** — does it eat or drink? Does it take in nutrients in one way or another in order to survive, grow, and eventually multiply?
4. **Growth** — does the organism develop over time, increase in complexity, until it reaches a mature stage?
5. **Stimulus Response** — does the organism respond to external stimuli, i.e. has a nervous system of some sort to detect external conditions?

On the other hand crystals grow in solution, and take on more material from the surrounding solution in order to do so, but do not respond neurologically if you poke them with a pin. Do they have life?

Similarly, some think since trees do not move on the street, therefore, they do not have life. But they grow and reproduce; and some plants (single-celled) in water do move; and every plant try to move towards sun for energy to synthesize their food; and some plants do respond to external stimuli. In that respect although

they do not move on road that does not mean they do not have life.

Even when all the criteria are met, it may be difficult to determine if something is alive or not. Take a virus. It is a strand of either DNA (Deoxyribonucleic acid) or RNA (Ribonucleic acid), which is a pure chemical and cannot grow or move on its own power. Yet when it attaches itself to a receptive host, it inserts its DNA or RNA into the cell and forces the host to make more of the virus, a clear reproductive plan. It utilizes the host’s cellular processes to do so, in a sense taking in “nutrients” in order to survive and multiply. Is it alive? Or is it a bridge between non-living and living? Bacteriophage is the best example of a virus to explain the above phenomenon (Fig. 22-5).

Nevertheless, these chemicals, i.e. DNA and RNA govern all the characteristics of all the living beings.

B. DEATH

i) Death in Science

Machado [8] has surveyed literature about death as follows:

For many centuries people were deemed dead when they stopped breathing and when their hearts stopped beating. But during the era of Intensive Care, cessation of brain functions began to be considered the main reason for diagnosing death. Medical concern over making safe and appropriate diagnosis of death in respirator-supported patients led to the elaboration of criteria, which reliably established irreversible loss of brain function. This was an operational way of determining that death had occurred.

What is it about human life, which is irreplaceable by any artifice, and that its loss is so essential, that the individual who loses it ought to be called dead?

According to **Shewmon** there are two basic schools about the definition of human death: Those referring to the “loss of specifically human properties” and those arguing the “loss of integrative unity of the body”.

Bernat has also proposed to “define death as the permanent cessation of functioning of the organism as a whole”. Some authors combine both schools when presenting their definitions of human death. But Machado [8] says that consciousness is the most

integrative function of the organism and that it provides the essential human characteristics. Nonetheless, it is fundamental to consider both components of consciousness: arousal and awareness.”

Therefore, to define human death, the crucial point is to define the function that provides the essential human properties. Machado [8] has no doubts to affirm that consciousness characterizes human existence and that the irreversible loss of consciousness defines human death (considering its two components - arousal and awareness). Moreover, he also considers that at the same time, consciousness is the most integrative function of the body. No other function could integrate as consciousness, the functioning of the organism as a whole, when it is possible.

Traditionally, death has been defined as the cessation of all body functions, including respiration and heartbeat. Since it became possible to revive some people after a period without respiration, heartbeat, or other visible signs of life, as well as to maintain respiration and blood flow artificially using life support treatments, an alternative definition for death was needed. In recent decades, the concept of “**brain death**” has emerged. By brain-death criteria, a person can be pronounced legally dead even if the heart continues to beat due to life support measures. **The first nation in the world to adopt the ‘brain death’ as the definition of legal death was Finland in 1971.** In the United States, Kansas had made a similar law at an even earlier date. (Randell T. (2004) *Acta Anaesthesiol Scand.* 48(2): 139-44.)

A brain-dead individual has no electrical activities and no clinical evidence of brain function on neurological examination. It is important to distinguish between ‘brain death’ and states that mimic ‘brain death’ (e.g. barbiturate intoxication, alcohol intoxication, sedation overdose, hypothermia, hypoglycemia, coma or chronic vegetative states.). Some comatose patients can recover, and some patients with severe irreversible neurological dysfunction will nonetheless retain some brain functions, is generally not considered ‘brain death’, although it is certainly an irreversible condition in which it may be appropriate to withdraw life support.

Note that brain electrical activity can stop completely, or apparently completely (a “flat EEG”) for some time in deep anesthesia or during cardiac arrest before being

restored. ‘Brain death’ refers only to the permanent cessation of electrical activity. Numerous people who have experienced such “flat line” have reported near-death experience, the nature of which is controversial. It is understood that a permanent cessation of electrical activity indicates the end of consciousness.

ii) Instant Death

Many sudden and quick causes of death are actually processes lasting a noticeable length of time. For instance, a broken femur that severs the femoral artery and also produces an open wound in the thigh is likely to cause death in less than a minute, since virtually complete loss of blood would be rapid. Eventually inadequate blood flow to the brain causes loss of consciousness. Causes of death that involve death without noticeable delay would involve immediate disruption of brain function. Where a firearm is fired with several inches of its barrel inside a person’s mouth and oriented straight into the mouth cavity, immediate death by destruction of the brain stem is extremely likely. Other forms of death where the brain is destroyed “faster than a thought” would include exposure to radiant energy so intense (in proximity to a nuclear explosion) that vaporization of the skull and brain would occur in a time far less than a second, and very rapid crushing of the skull, which can occur in falls (especially head first) from sufficient heights, and horizontal impacts at typical speeds of motor vehicles.

C. CONSCIOUSNESS

(<http://en.wikipedia.org/wiki/Consciousness>)

Consciousness is a quality of the mind generally regarded to comprise qualities such as subjectivity, self-awareness, sentience, sapience, and the ability to perceive the relationship between oneself and one’s environment. It is a subject of much research in philosophy of mind, psychology, neurology, and cognitive science.

Many cultures and religious traditions place the seat of consciousness in a soul separate from the body. In contrast, many scientists and philosophers consider consciousness to be intimately linked to the neural functioning of the brain, dictating the way by which the world is experienced.

Humans (and often other animals, as well) are variously said to possess consciousness, self-

awareness, and a mind that contains our sensations, perceptions, dream, lucid dreams, inner speech and imagination etc. There is speculation, especially among religious groups, that consciousness may exist after death or before birth.

Consciousness in Science

The Interactions of neurons in the brain generate consciousness [9]. The human brain is the most advanced structure known, and its most complicated attribute is consciousness. The human brain is composed of neurons and glia cells (neuroglia). The estimates of the number of neurons in the brain differ, but they reach values of up to 100 billion. Each neuron may be affected by as many as 10,000 other neurons at one time, usually through synapses. The number of synapses is enormous, estimated at 300,000 billion in the cerebral cortex (Fig. 22-6). In the cerebral cortex, at least one quadrillion impulses are executed each second. The function of the central nervous system depends on many serial and parallel interactions of masses of individual neurons. In the brain, we may observe convergence and divergence, feedbacks, reverberations and circulating nerve impulses. The reverberating neuronal circuits may be rather long, lasting up to one second or more. All these events participate in the functioning of neuronal networks, which contain millions of neurons and billions of synapses. Such sequences of neuronal firing are required to respond to the environment in a real, sufficiently short time.

D. SOUL

Concepts of Soul

1. Webster's Dictionary Soul:

An entity, which is regarded as being the immortal or spiritual part of the person and, though having no physical or material reality, is credited with the functions of thinking and willing, and hence determining all behavior.

2. Ancient Philosophers

(<http://www.free-definition.com/Soul.html#Science and the soul>)

i) Socrates and Plato

Plato, probably quoting Socrates, considers the soul to be the essence of a person that reasons, decides and acts. He considered this essence to be an incorporeal

occupant of the body with its own separate, and immortal, existence.

ii) Aristotle

Aristotle, following Plato, defined the soul as the core essence of a being, but argued against it having a separate existence.

3. Theological Concept

In some traditions it is considered immortal; in others it is considered to be mortal. In most religions, and some philosophical movements, a soul is strongly connected with notions of the afterdeath but opinions vary wildly even within a given religion as to what happens to the soul after death. Many within these religions and philosophies believe the soul is immaterial, while others feel it may indeed be material.

4. The atheist view

Many secular humanists and atheists reject the concept of a soul, often viewing it as an ill-defined idea for which they do not find any compelling evidence.

5. Science and the soul

The concept of soul and the idea of a soul entity are not recognized in mainstream Science or Medicine. Popular presentation of the dominant scientific worldview of the soul uses the "computer paradigm", where the **brain is compared to the hardware** and **the mind** (mental processes that have been long subsumed under the concept of soul) **to the software**. When the brain/hardware is gone, there is no place left for functioning mind/software. Others, like famous French Neurologist, Jean Pierre Changeaux, deny the appropriateness of the computer paradigm and propose an analogy with the enharmonic oscillator from physics. Needless to say, both notions have dismissed the concept of soul as a self-sustaining entity.

However, **Albert Einstein's** view about computer and human brain is worth quoting here:

Computers are incredibly fast, accurate and stupid. Human beings are incredibly slow, inaccurate and brilliant. Together they are powerful beyond imagination.

E. CONSCIOUSNESS AND SOUL ACCORDING TO NANAKIAN PHILOSOPHY

In ancient philosophy and according to many theologians of various religions, 'consciousness' is

considered as 'soul. They think that it is the soul which controls all the activities of the body. As soon as the soul, which is considered as indestructible, leaves the body, thereafter, the person dies.

Let us discuss 'consciousness' in Nanakian Philosophy:

What is Consciousness?

Guru Nanak explains 'consciousness' as follows:

ਏਕਾ ਸੁਰਤਿ ਜੋਤੈ ਹੈ ਜੀਅ ॥

ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੁਣਾਪ ਕੋਇ ਨ ਕੀਅ ॥

ਜੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਹਾ ਤਿਨ ਰਾਹੁ ॥

ਲੇਖਾ ਇਕੋ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੪.

The God has given same¹ consciousness² to all³ the living beings⁴.

No living being⁶ is without⁵ consciousness².

The living beings will follow the way of life⁸

According to their level⁷ of consciousness²,

They come into existence (take birth)

And go away (die)¹⁰ according to the

Information written⁹ (on their genes).

AGGS. M 1, p 24.

Guru Nanak's following verse explains that seat of consciousness is in brain, mentioned metaphorically as *Dasam Duar*:

ਪਉਣੈ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਕਾ ਮੇਲੁ ॥

ਚੰਚਲੁ ਚਪਲੁ ਬੁਧਿ ਕਾ ਖੇਲੁ ॥

ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥

ਬੁਝਾ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਏਹੁ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥੧॥

ਕਥਤਾ ਬਕਤਾਪ ਸੁਨਤਾ ਸੋਈ ॥

ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੫੨.

The combination⁴ of air¹, water², and energy³ (various elements) make the wonderful⁵ body⁶ and brain⁷ (intellect) to work⁸.

There are nine openings⁹ in this body and the tenth is place¹⁰ of the brain (Dasam Duar*) without any opening.

Reflect¹³ upon and discover¹¹ this system, O wise¹² one. 1.

One teaches¹⁴, speaks¹⁵, and listens¹⁶ through this brain (Dasam Duar).

One who contemplates¹⁷ of his own on this system, is truly a wise¹⁸ person. 1. Pause.

AGGS, M 1, p 152.

ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ^{੧੦} (*Dasam Duar*) = It is a mythical term for a place where God resides. However, according to Nanakian Philosophy '*Dasam Duar*' is a 'brain'. This is not the place where God lives because there is no single place where God resides. God pervades everywhere in the universe. Prof Sahib Singh [10] also interprets '*Dasam Duar*' as 'brain'. In the following phrase Guru Nanak has clearly explained the '*Dasam Duar*' as brain:

ਚੰਦਨੀ ਚੀਤਿ ਵਸਾਇਆ ਮੰਦਰੁ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥

ਦੀਪਕੁ ਸਬਦਿ ਵਿਗਾਸਿਆ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਉਰਾਰੁ ॥੫॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੪.

ਚੰਦਨੁ = Literally means essence of sandalwood, but metaphorically it has been used as comprehension of God through consciousness.

ਚੀਤਿ = Consciousness that originates due to actions of billions of neurons and synapses in the brain.

ਮੰਦਰੁ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ = The temple is metaphoric place for brain where one's consciousness comprehends God.

The comprehension¹ of God⁶ through³ consciousness² in the brain^{5,6} (Dasam⁵ Duar⁶) is equated to the place of temple⁴.

This has been understood⁹ when the Sabd⁸ has lit a lamp⁷ in the brain through the consciousness then comprehension of God^{10, 11} became clear^{12,13} (garland¹³ in the neck¹²).

AGGS, M 1, p 54.

Therefore, 'Dasam Duar', a mythical term, is a metaphor for brain, which is the seat of consciousness according to Nanakian Philosophy, but understood differently in various religions. Although there is no opening for outside environment still it is aware of everything inside the body as well as outside and around the body through the actions of

billions of neurons and synapses in the brain with its extensive nervous system (Fig. 22-6).

Death of Consciousness

The following verse explains the stages in human which lead to death of consciousness due to senility:

ਨੈਨੀ^੧ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ^੨ ਨਹੀ, ਤਨੁ^੩ ਹੀਨਾ^੪ ਜਰਿਪ ਜੀਤਿਆ^੬ ਸਿਰਿ^੭
ਕਾਲੇ^੮ ॥

ਰੂਪੁ^੯ ਰੰਗੁ^{੧੦} ਰਹਸੁ^{੧੧} ਨਹੀ ਸਾਚਾ^{੧੨} ਕਿਉ ਛੋਡੈ^{੧੩} ਜਮ^{੧੪}
ਜਾਲੇ^{੧੫} ॥੧॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੧੨੫.

You have lost most of the power of seeing² from your eyes¹, your body³ has become weak⁴, the old age⁵ has overcome⁶ you and the death⁸ of consciousness (real death) is approaching⁷.

Although there is neither glow^{9,10} on your face nor any sign of contentment¹¹ in your mind, you should not leave¹³ the path of righteousness¹² even if the death¹⁴ is evident¹⁵.

AGGS, M 1, p 1125.

Nanakian Philosophy in the above stanza clearly indicates that the senility of various organs and body as a whole will lead to the senility of brain and consciousness, and ultimately a death. **There is no information in the above stanza if the 'consciousness' is connected with so-called 'soul' as is accepted in other religions and cultures. It is the degeneration of integrative functions explained in the above stanza that leads to the death of consciousness – the real death.** Death of consciousness happens due to the senility of vital organs since these cannot supply enough Oxygen to the neurons in the brain. There is clearly no mention of loss of soul that leads to death in the above stanza. Similarly, nowhere has Machado [8] mentioned any loss of soul as the cause of death in his study. **Death is the loss of consciousness.** Consciousness is the product of neurons in the brain and through the intensive nervous system of the body the whole integrated physiological processes of life work together in an ordered manner.

Although in Gurbani there is extensive use of word 'soul' under different Names, e.g. *Jio* (ਜੀਉ), *Jot* (ਜੋਤਿ),

and *Atma* (ਆਤਮਾ) [7]. These words have been used allegorically and metaphorically to explain integrated functions of various physiological processes controlled by the consciousness generated by the complex reactions of neurons in the brain [9] (Fig. 22-6). **However, many Sikh theologians interpret these words under the influence of Vedantic philosophy in which the death of consciousness is compared with the loss of soul which leaves the body either to enter into the cycle of reincarnation or to heaven or hell.**

Now Guru Nanak explains real death as the death of consciousness as follows:

ਦੇਹੀ^੧ ਮਾਟੀ^੨ ਬੋਲੈ^੩ ਪਉਣੁ^੪ ॥

ਬੁਝੁ^੫ ਰੇ ਗਿਆਨੀ^੬ ਮੁਆ^੭ ਹੈ ਕਉਣੁ^੮ ॥

ਮੁਈ^੯ ਸੁਰਤਿ^{੧੦} ਬਾਦੁ^{੧੧} ਅਹੰਕਾਰੁ^{੧੨} ॥

ਓਹੁ ਨ ਮੁਆ^{੧੩} ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ^{੧੪} ॥੨॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੫੨.

The body¹ is made of soil² (various elements) and through which one speaks³ is the vibration of wind⁴.

Try to understand⁵, O wise one⁶, who⁸ has died⁷?

It is the death⁹ of consciousness¹⁰ with which the whole body functions have died.

With this duality¹¹ and the egoistic¹² nature, a product of consciousness, have also died⁹.

What you see¹⁴ the body is not dead¹³, in fact, it was the consciousness - the brain, which has stopped working.²

AGGS, M 1, p 152.

Medically, the death means that the consciousness becomes un-functional. The consciousness is the product of billions of neurons and synapses in the brain. Therefore, when brain is dead then consciousness becomes dead. Later on the body's physiology stops. However, after the death of the brain the body can be kept functional for some days or months with the life supporting apparatus.

Here again Guru Nanak has not mentioned anything about the fate of soul in the body that what happened to it after death.

Does any special treatment of body decide the future

of so-called soul after death?

Guru Nanak has explained in the following verse that whatever the respect or treatment is given to the (dead) body, it does not make any difference whether the so-called soul of that body will go to heaven or enters into the cycle of re-birth:

ਇਕ ਦਝਹਿ^੧ ਇਕ ਦਬੀਅਹਿ^੨ ਇਕਨਾ ਕੁਤੇ^੩ ਖਾਹਿ ॥

ਇਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚਿ ਉਸਟੀਅਹਿ^੪ ਇਕਿ ਭੀ ਫਿਰਿ ਹਸਣਿ^੫ ਪਾਹਿ ॥

ਨਾਨਕ ਏਵ ਨ ਜਾਪਈ^੬ ਕਿਥੈ ਜਾਇ ਸਮਾਹਿ^੭ ॥੨॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੬੪੮.

Nanak Says:

After death some bodies are burnt¹, some are buried² and some are left to be eaten by dogs³ (and vultures). Some are thrown⁴ in water, while others are thrown in dried well⁵.

(Whatever the method of disposal may be) There is no evidence⁶ where one (so-called soul) goes⁷ after death. AGGS, M 1, p 648.

Guru Nanak again states that there is no world after death where one will reap the benefits/punishments of Karma of this life:

ਮਤ੍ਰੀ ਕੇ ਜਾਣੈ^੧ ਜਾਇ ਅਗੈ^੨ ਪਾਇਸੀ^੩ ॥

ਜੇਹੇ ਕਰਮ^੪ ਕਮਾਇ^੫ ਤੇਹਾ ਹੋਇਸੀ^੬ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੭੩੦.

Nanak Says:

One must not¹ understand² that the karmas (good or bad deeds) of the current life are rewarded⁴ in the next world³.

It is here in this world 'what⁵ (deeds⁵) you sow⁶ so shall you reap⁷.

AGGS, M 1, p 730.

Guru Nanak further explains that it is not known where does one (soul) come from and where does one (soul) go after the death:

ਜਾਤੋ^੧ ਜਾਇ^੨ ਕਹਾ ਤੇ ਆਵੈ^੩ ॥

ਕਹ ਉਪਜੈ^੪ ਕਹ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ^੫ ॥

ਕਿਉ ਬਾਧਿਓ^੬ ਕਿਉ ਮੁਕਤੀ^੭ ਪਾਵੈ ॥

ਕਿਉ ਅਬਿਨਾਸੀ^੮ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ^੯ ॥੧॥

ਨਾਮੁ^{੧੦} ਰਿਦੈ^{੧੧} ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ^{੧੨} ਮੁਖਿ^{੧੩} ਨਾਮੁ^{੧੪} ॥

ਨਰਹਰ^{੧੫} ਨਾਮੁ^{੧੬} ਨਰਹਰ ਨਿਹਕਾਮੁ^{੧੭} ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਹਜੈ^{੧੮} ਆਵੈ ਸਹਜੇ ਜਾਇ ॥

ਮਨੈ^{੧੯} ਤੇ ਉਪਜੈ^{੨੦} ਮਨ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ^{੨੧} ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਕਤੋ^{੨੨} ਬੰਧੁ^{੨੩} ਨ ਪਾਇ ॥

ਸਬਦੁ^{੨੪} ਬੀਚਾਰਿ^{੨੫} ਛੁਟੈ^{੨੬} ਹਰਿ ਨਾਇ^{੨੭} ॥੨॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੫੨.

How can we know¹ where did we come from³ and where will we go²?

Where did we originate⁴, and where will we go or merge⁵ into?

How are we bonded⁶ and how are we liberated⁷?

How do we merge⁹ with Indestructible⁸ Entity with ease? 1.

Comprehension¹¹ of God¹⁰ is the elixir¹² (Amrit) of life from God^{13,14},

God¹⁵ is the Naam¹⁶, and God is free from any desire¹⁷. 1. Pause.

Under the Laws of Nature¹⁸ one comes (born) and under the same laws one goes away (die).

Consciousness arises²⁰ in the mind¹⁹ (with neurons in the brain) and works²¹ in the brain.

Through²⁷ the comprehension²⁵ of wisdom (philosophy) in the Nanakian Philosophy²⁴ the Guru-oriented is liberated²² and does not fall into any bondage²⁵. 2.

AGGS, M 1, p 152.

* ਸਹਜਿ, ਸਹਜੈ^{੧੮} (Sehj, Sejay), etc has many meanings.

It is to be seen in which context it has been used. It means easily, wisdom, tranquility, etc. and according to Prof Sahib Singh it means 'According to Laws of Nature' at page 11, Volume II. [10].

Finally, Guru Arjan sums up Nanakian Philosophy about ਕਾਲ (Kal- Death) as follows:

ਪਵਨੈ^੧ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ^੨ ॥

ਜੋਤੀ^੩ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ ॥

ਮਾਟੀ^੪ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ ॥

ਰੋਵਨਹਾਰੇ^੫ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ ॥੧॥

ਕਉਨੁ^੬ ਮੁਆ^੭ ਰੇ ਕਉਨੁ ਮੁਆ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਂ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰਾ
ਇਹੁ ਤਉ ਚਲਤਾ^{੧੦} ਭਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਅਗਲੀ^{੧੧} ਕਿਛੁ ਖਬਰੀ^{੧੨} ਨ ਪਾਈ ॥
ਰੋਵਨਹਾਰੀ^{੧੩} ਭਿ ਉਠਿ ਸਿਧਾਈ^{੧੪} ॥
ਭਰਮ^{੧੫} ਮੋਹ^{੧੬} ਕੇ ਬਾਂਧੇ^{੧੭} ਬੰਧ^{੧੮} ॥
ਸੁਪਨੁ ਭਇਆ ਭਖਲਾਏ^{੧੯} ਅੰਧ ॥੨॥
ਇਹੁ ਤਉ ਰਚਨੁ^{੨੦} ਰਚਿਆ ਕਰਤਾਰਿ^{੨੧} ॥
ਆਵਤ^{੨੨} ਜਾਵਤ^{੨੩} ਹੁਕਮਿ^{੨੪} ਅਪਾਰਿ^{੨੫} ॥
ਨਹ ਕੇ ਮੁਆ ਨ ਮਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥
ਨਹ ਬਿਨਸੈ^{੨੬} ਅਬਿਨਾਸੀ^{੨੭} ਹੋਗੁ ॥੩॥
ਜੇ ਇਹੁ ਜਾਣਹੁ^{੨੮} ਸੇ ਇਹੁ ਨਾਹਿ ॥
ਜਾਨਣਹਾਰੇ^{੨੯} ਕਉ ਬਲਿ^{੩੦} ਜਾਉ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ^{੩੧} ਚੁਕਾਇਆ^{੩੨} ॥
ਨਾ ਕੋਈ ਮਰੈ^{੩੩} ਨ ਆਵੈ^{੩੪} ਜਾਇਆ^{੩੫} ॥੪॥
ਅਗਗਸ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੮੮੫.

*The air¹ (gases) merges² into the air.
The energy³ is amalgamated with energy.
The minerals⁴ (of body) become part of the soil.
Who will take care of those who are lamenting⁵? 1
(Since the lamenting persons will also be dying.)*

*Who⁶ has died⁷?
Oh spiritually wise⁸ men! Sit together and
comprehend⁹ that in fact (a person who came and now)
that person has gone¹⁰ (back to its elemental
form).1(Pause)*

*(Actually) no one knows what will happen¹² next¹¹
after death.
The one who is lamenting¹³ will also depart¹⁴.
Mortal beings are bonded^{17,18} by superstitions¹⁵ and
attachments¹⁶.
The ignorant person (blind) is baffled¹⁹ as if it is
dream.²
Everybody is born and dies according to the Laws of
Nature (of God²⁰), the system developed by the
Creator²¹.
Being born²² and dying²³ is great²⁵ Law of Nature²⁴.*

*(In fact) No one dies; no one is capable of dying, since
the matter*, with which, the being come into existence
is indestructible^{26,27}. 3*

What the people think²⁸ it is not like that.

I am a sacrifice³⁰ to the one who knows²⁹ this.

Nanak says:

*The Guru has dispelled³² my superstition³¹ that in
fact no one dies³³ and no one is born³⁴ or dies³⁵. (It
is just the change of matter into different forms.) 4. 10.
AGGS, M 5, p 885.*

*Matter is also considered as energy. Read in detail at
pages 186-187.

The above verse emphasizes that to understand life
and death it is important to know your own roots
(origin) where did man come from on this earth. The
origin of man is directly related to evolution theory as
has been explained earlier by Guru Amardas and Guru
Arjan. **According to the theory of origin of life the
atoms, i. e. Carbon, Oxygen, Hydrogen,
Phosphorus, Nitrogen, etc, combined into complex
molecule called DNA - the thread of life. From the
DNA came the single-celled organism, which gave
rise to multicellular organism and ultimately man,
the most complex and advanced stage of evolution**
(Fig. 22-4).

**Guru Arjan finally sums up Nanakian Philosophy
about the life and death to get the best out of this
life since there is no life after death:**

ਆਗਾਹਾ^੧ ਕੂ ਤ੍ਰਾਖਿ^੨ ਪਿਛਾ^੩ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਭੜਾ^੪ ॥

ਨਾਨਕ ਸਿਝਿ^੫ ਇਵੇਗਾ^੬ ਵਾਰ ਬਹੁੜਿ^੭ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ^੮ ॥੧॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੮੬.

Nanak says:

*Think² about the future¹, look not on the past³ over
your shoulders⁴.*

*Make⁵ the present life⁶ a great success since there is
no birth⁸ again⁷.*

AGGS, M 5, p 1096.

IS IT TRANSMIGRATION OF SOUL OR DNA?

i) Transmigration (Metempsychosis) of Soul

Keeping in view the philosophy of other religions,
Nanakian Philosophy, science and logic it becomes
clear that:

1. The souls of people belonging to certain religions

keep on waiting for the Day of Judgment. On this day the deeds of the dead persons will be evaluated then the fate of their souls will be decided. Their souls would either go to heaven or to hell depending on the evaluation of their deeds. But no soul goes into cycle of transmigration of 8.4 million of lives. However, there has not been any Day of Judgment so far for the last over 2000 years. Nobody knows when it will happen.

2. In Hinduism the soul either immediately goes into cycle of transmigration of 8.4 million lives or again into human form or merges with God depending upon their deeds conducted during the past life of that person.
3. Logically, if God is the same for the whole humanity on this earth then God cannot create two types of laws for two different types of people. Is it not a strange law of God that the souls of some are waiting for the Day of Judgment while of others immediately go to the cycle of transmigration?
4. **Scientifically there is no soul. The whole physiology of the body is governed by the consciousness, which is also believed in Nanakian Philosophy.** The consciousness is the product of actions of billions of neurons and synapses in the brain [9].
5. The functions of the neurons and synapses to produce consciousness, which controls all the actions and reactions in the body, depend upon the nature and composition of the DNA of that person (or organism).
6. Since the consciousness is the result of purely chemical, physical, and biological reactions, therefore, there is no consciousness if neurons and synapses in the brain are not functioning. The death of neurons results in the death of consciousness. The death of consciousness results in the death of all physiological reactions, consequently the death of the body.
7. Consciousness is only in a certain portion of the brain; similarly, memory function is carried on in another part of the brain. The memory is stored in this part of the brain. This memory part is definitely not a soul according to science and religious beliefs. However, it is well established that injury to this part of brain a person loses his memory only but that person is still alive in all aspects of life. Now there is a big question that the memory of a person is in a particular part of brain

and that part of the brain is not a soul. Since memory is stored in a certain part of brain, therefore, memory is not stored in the soul; therefore, it is evident that soul cannot carry memory of its past life to the next life. It means the soul cannot carry his karma with it, which will be manifested in the next life. Similarly, the claim of remembering the events of the past life by some individuals cannot be justified even by simple logic.

ii) Transmigration of DNA

1. Biologically and genetically, it is well-established fact that no life can exist without the presence of DNA and RNA.
2. It is also a well-established fact that all the characteristics of a person are governed according to sequence and combination of bases of its DNA (genome) and the nurturing of the person [9].
3. When a scientist creates a clone he uses the diploid genome from a cell of a donor person to create the same copy of that person. Now the question is if the clone is a perfectly new person then wherefrom did the clone receive new soul with which the clone has become another alive person like the donor.
4. In nature fertilization of an egg from mother with a sperm of father—the haploid genome of father's sperm combines with the haploid genome in the mother's egg — produces a diploid zygote, which gives rise to a new baby.
5. The new baby, which came into being because of the combination of haploid genomes from mother and father, is in fact the next so-called *juun* (transmigration) of the parents (mother and father) into the new baby, while they are still alive.
6. Since the new baby is the next *juun* of the parents, therefore, it is the responsibility of the parents to nurture the new baby to be an independent and noble citizen of this Earth. Under such circumstances it also becomes **important to choose a partner who can stick to these understandings that they are marrying to produce their next *juun*, which should be better than their own. It means neglecting their offspring means neglecting their own next *juun*.**
7. I may add here that it is also well established [12]

that the destiny of the new baby (your next *junn*) depends on the Nature (DNA of the parents) and the Nurture by the parents.

CONCLUSIONS

Different opinions on the existence of soul in Gurbani are because of its different interpretations. **The interpretation of Gurbani under the influence of ancient philosophy and the Vedantic philosophy will lead to the existence of soul while the interpretation of Gurbani in its real perspective with the application of Science and logic will lead us to the non-existence of soul.** Moreover, if we can comprehend the nature of life and death then it will be easy to understand that:

1. There is NO evidence of existence of soul.
2. There is also NO evidence that the soul will be entering into the cycle of transmigration of 8.4 million.
3. In fact, it is the transmigration of the DNA of the Parents, not the so-called soul, into their next *junn* (generation).
4. **It also means that the next *junn* (generation) of parents is being nurtured by the parents themselves. And it is in their hands to make their next *junn* as successful as they wish.**
5. However, it must be kept in mind that the **destiny** (growth and development of your next *junn* (generation) depends on the **nature** (DNA of the parents) and the **nurture** (food, environments, care provided by the parents).

Genes determines the range through which we can be modified, which is another way to say that you can't teach a carrot to sing.

R. Grant Steen [12]

Lesson to learn

If the misery of our poor be caused not by the laws of nature, but by our institutions, great is our sin.

Charles Darwin, Voyage of Beagle. [From Ref # 12]

There is no doubt that the misery in humanity is due to our institutions, which teaches that misery is the result of the past karmas of the miserable people. This is the greatest sin being committed by religious institutions that teach that misery is due to the bad deeds (Karmas) of their past lives.

Guru Nanak not only realized this fact about three hundred years before Darwin but also recommended the solution to this misery since the misery is not the result of the past karmas as has already been discussed under Nanakian Philosophy.

If the humanity can realize the following recommendation of Guru Nanak then there is every possibility that we can create peaceful and happy life for the humanity:

ਵਿਦਿਆ ਵੀਚਾਰੀ ਤਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੩੫੬

Only that education (knowledge) is worth, which is used for the uplift of the humanity.

AGGS, M 1, p 356

REFERENCES

1. AGGS = Aad Guru Granth Sahib. 1983 (reprint). Publishers: Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar. (M = Mahla, i.e., succession number of the Sikh Gurus to the House of Nanak, M is replaced with the Name of Bhagat/ Bhatt for their Bani, p = Page of the AGGS).
2. Chahal, D. S. 2000. Sikhism: Scientific and logical religion for the third millennium and beyond. Understanding Sikhism Res. J. 2 (2): 7-23 & 33.
3. Chahal, D. S. 2003. JAP: The Essence of Nanakian Philosophy. Publishers: Institute for Understanding Sikhism, Laval, Québec, Canada. Distributors: Singh Brothers, Amritsar.
4. Chahal, D. S. 2004. Sabd Guru to Granth Guru – An In-depth Study. Publishers: Institute for Understanding Sikhism, Laval, Québec, Canada. Distributors: Singh Brothers, Amritsar.
5. Chahal, D. S. 2005. Life, death, and soul. Understanding Sikhism Res. J. 7 (1): 66-76.
6. Chahal, D. S. 2006. Origin of Universe in Sikhism. Understanding Sikhism Res. J. 8 (1): 46-52 & 39.
7. Dhaliwal, Avtar Singh. 2005. Doctrine of soul in Gurbani. Understanding Sikhism Res. J. 7 (1): 48-54.
8. Machado, Calixto, M.D., Ph.D. (<http://www.changesurfer.com/BD/Papers/Calixto1.html>)
9. Reinis, S., Holub, R. F., and Smrz, P. Year?. A quantum hypothesis of brain function and consciousness. <http://watarts.uwaterloo.ca/~sreinis/quantum.html> and Personal Communications.
10. Singh, Sahib (Prof). 1972. *Sri Guru Granth Sahib Darpan*. (Punjabi). Vols 10. Raj Publishers (Reg.), Jalandhar.
11. Singh Taran. 1997. *Gurbani dian Viakhia Parnalian* (Punjabi). Punjabi University, Patiala.
12. Steen, R. Grant. 1996. DNA and Destiny: Nature and Nurture in Human Behavior. pp 295. Plenum Press, New York and London.
13. Virk, Hardev Singh. 2005. Glimpses of a scientific vision in Guru Granth Sahib. Abstracts of Sikh Studies. 7 (4): 23-30.

[Nanakian Philosophy - Basics for Humanity, ISBN 978-0-9734291-3-8. Reproduced with Permission of the author – Prof. Dr. Devinder Singh Chahal. Due to lack of space the diagrams mentioned in the article have not been included. For that the readers may refer to the book. See page 40. ED.]

*****

"BILL OF RIGHTS" IN THE CONSTITUTION OF INDIA

G. B. Singh

Many admirers of India often go out of the way to depict India as the "world's largest democracy" and a "secular" state, which through its constitution guarantees fundamental human rights to all Indians -- the implication being that such rights are in practice as a matter of routine. Yet, dismaying as it may seem, I have never come across any piece of written information analyzing the Indian Constitution itself, let alone all those enshrined fundamental rights that it guarantees to its citizens. Coupled with aggressive Soviet-style "active measures" channeled by the Indian government, several intellectuals outside India have fallen prey to the media hype. Included on this list are the key members of US Department of State who upon my inquiry a number of years ago hadn't even seen what the Constitution of India looked like, let alone read it!

Before analyzing the rights enshrined in the Indian Constitution, a few words on the constitution would be helpful to readers. The Indian Constitution (promulgated in 1950) is the longest constitution ever written. As of December 2007, the Constitution of India comprised 395 Articles, 12 Schedules, 2 Appendices, and constitutional amendments totaling no less than ninety-four in number. Include to this list are amendments of previous amendments -- often each amendment encompassing multiple smaller amendments within its charter. India's constitution can safely be characterized as one of the most complicated of all modern political documents available.

Highly placed Indians with some insight into their constitution will often take delight in saying that it is based on sound fundamental principles derived from the constitutions of no less than five great Western democracies: Australia, Canada, England, Ireland, and of course, the United States. It all sounds great. Even more impressive is when we hear that the Bill of Rights of the U.S. Constitution has made its way into the Indian Constitution. This is always followed by a note of special thanks to the framers of India's constitution, with particular tribute paid to the likes of Dr. B.R. Ambedkar (well known leader of India's Untouchable community), who chaired the drafting committee that

devised the Indian Constitution. Justifiably, a question begs to be asked: Are all things mentioned above true?

To answer that question, one must at least procure the most recent copy of the Indian Constitution, read it, understand it, and then present the facts as they stand. I did exactly that, which is why I am writing this article.

I hope the reader is familiar with the first ten amendments (commonly called "The Bill of Rights") of the U.S. Constitution, which were ratified in 1791. This information is important since these rights were purportedly imported into the Indian Constitution. For the purpose of this article, it will be worth the effort to reproduce the First Amendment of U.S. Constitution, which states:

Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press, or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.

The Substance:

Part III of the Indian Constitution (Articles 12 through 35) constitutes the entire minutia on fundamental rights. Of these total of twenty-four articles, Articles 19 and 25 are the only ones that truly correspond to the First Amendment of U.S. Constitution. Allow me to reproduce Article 19 in its entirety:

Protection of certain rights regarding freedom of speech, etc.

(1) All citizens shall have the right:

- (a) to freedom of speech and expression;
- (b) to assemble peaceably and without arms;
- (c) to form associations or unions;
- (d) to move freely throughout the territory of India;
- (e) to reside and settle in any part of the territory of India; [and]
- (f) ~~deleted~~
- (g) to practice any profession, or to carry on any occupation, trade or business.

(2) Nothing in sub-clause (a) of the clause (1) shall

affect the operation of any existing law, or prevent the State from making any law, in so far as such law imposes reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause in the interests of the sovereignty and integrity of India, the security of State, friendly relations with foreign States, public order, decency or morality, or in relation to contempt of court, defamation or incitement to an offence.

(3) Nothing in sub-clause (b) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interest of the sovereignty and integrity of India or public order, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause.

(4) Nothing in sub-clause (c) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interest of the sovereignty and integrity of India or public order or morality, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause.

(5) Nothing in sub-clause (d) and (e) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clauses either in the interests of the general public or for the protection of the interests of any Scheduled Tribe.

(6) Nothing in sub-clause (g) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interest of the general public, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause, and, in particular, nothing in the said sub-clause shall affect the operation of any existing law in so far as it relates to, or prevent the State from making any law relating to -

- (i) the professional or technical qualifications necessary for practising any profession or carrying on any occupation, trade or business, or
- (ii) the carrying on by the State, or by a corporation owned or controlled by the State, of any trade, business, industry or service, whether to the exclusion, complete or partial, of citizens or otherwise.

Granted much of the above narrative is redundant; nobody doubts the clarity of Clause 1 of Article 19. However, given what is written in Clause 2 and onwards, everything changes. The fundamental rights given in Clause 1 have been for all practical purposes nibbled away one by one, thanks to Clauses 2 to 6. The reader must have noticed that Clause 1f, which had been "to acquire, hold and dispose of property," is missing. The 44th Amendment expunged that portion in 1978, most likely enacted to usher political India in tune with Communism, former USSR being at the time India's close ally. Things get even more complicated when you encounter Articles 352 through 360 of the Indian Constitution, which essentially deliver the emergency provisions. Since numerous geographical areas of India frequently have fallen under these emergency provisions, the reality of the fundamental rights supposedly guaranteed under Article 19 and others is revealed, as citizens have been forced to live under the enacted draconian laws.

What makes the fundamental rights problem even more tendentious is that according to the 40th Amendment, the draconian laws may not be challenged before any court on the ground of violation of fundamental rights. If one or more groups of people have suffered terribly from the repressive hands of the State, the 41st Amendment nails a potential litigant right back to his/her proper place. This amendment has provided that the President, Prime Minister and State Governors are immune from criminal prosecution for life and from civil prosecution during their term of office. What about the Press in India? The exuberant Indian Press exercises its freedom of speech freely, as the apologists reminds us with regularity. But the facts are otherwise. Indian journalists have learned too well how to kowtow to the ruling Indian leaders.

**Now, let us take a look at Article 25:
Freedom of conscience and free profession, practice and propagation of religion --**

(1) Subject to public order, morality and health and to the other provisions of this Part, all persons are equally entitled to freedom of conscience and the right freely to profess, practice and propagate religion.

(2) Nothing in this article shall affect the operation of any existing law or prevent the State from making any law -

- (a) regulating or restricting any economic, political or other secular activity which may be associated with religious practice;
- (b) providing for social welfare and reform or the throwing open of Hindu religious institutions of a public character to all classes and sections of Hindus.

Explanation I - The wearing and carrying of kirpans shall be deemed to be included in the profession of the Sikh religion.

Explanation II - In sub-Clause (b) of clause (2), the reference to Hindus shall be construed as including a reference to persons professing the Sikh, Jaina or Buddhist religion, and the reference to Hindu religious institutions shall be construed accordingly.

In a historical sense, Article 25 is unique. Even though Hindu hands wrote it following the British departure in 1947, future Hindu hands have spared it thus far from additional amendment. Those responsible for writing Article 25 were no less cunning and deceptive -- they knew how to shelter it behind the barrage of words that only a few could understand. I have attempted to unravel the mystery of Article 25 to the best of my abilities.

Teachings such as peaceful co-existence, high morals, high ethical values, and respect for fellow humans are integral to any true religion. Given that, why is religious freedom contingent upon factors of public order, morality, and health with respect to religion in India as in Clause 1? Is there such a religion that violates the norms of decent human morality? If indeed there is any such religion, one would think the framers of the Indian Constitution would have alerted us or perhaps would have "banned" that particular immoral religion. Would Hinduism, Islam or for that matter any other religion fall under that category?

With Hindu leaders in charge of Hindu India, the name of the game is unchecked fundamentalist Hinduism, however undesirable it might be to a reasonable mind. But during British-India, this unchecked Hindu fundamentalism came very close to being curbed as recorded in a superbly written book, *Mother India* by Katherine Mayo (Greenwood Press Publishers, 1927), which states:

It is true that, to conform to the International Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications, signed in Geneva on September 12, 1923, the Indian Legislature duly amended the Indian Penal Code and Code of Criminal Procedure; and that this amendment duly prescribes set penalties for "whoever sells, lets to hire, distributes, publicly exhibits ... conveys ... or receives profit from any obscene object, book, representation or figure." But its enactment unqualified, although welcome to the Muhammadans, would have wrought havoc with the religious belongings, the ancient traditions and customs and the priestly prerogatives dear to the Hindu majority. Therefore the Indian Legislature, preponderantly Hindu, saddled the amendment with an exception, which reads:

This section does not extend to any book, pamphlet, writing, drawing or painting kept or used bona fide for religious purposes or any represented sculptured, engraved, painted or otherwise represented on or in any temple, or on any car used for the conveyance of idols, or kept or used for any religious purpose.

To conclude, in India, the freedom to practice religion is conditional. The power to interpret and exercise the conditional requirements is in the hands of Hindu leaders and nobody else. This is radically different from what is in the United States where the practice of religion is free, unconditional right. Conversely, in modern India, the practice of religion is a "politician-sanctioned" unreliable right.

Clause 2a of Article 25 is muddy at best. Considering the constitutional write-up, it seems religion is composed of economic, political, and worship activities. Anything other than worship activity is termed "secular." Therefore, in accordance with the constitution, the Indian State has the right to interfere with those activities of the church it considers "secular." The church, structure included, is after all an economic venture. In a socialist country like India: Organized religions (Christianity, Islam, Sikhism, etc.) with large groups of people interacting among themselves and others amounts to nothing less than political activity. Any propagation of religion will require a number of "secular" tasks: financial, organizational, and personnel activities (just to name a few).

The Indian State can constitutionally restrict any one or all of these "secular" endeavors, thereby effectively hampering genuine propagation of any religion it desires. This has already happened, as illustrated in another fine book - *Soft State: A Newspaperman's Chronicle of India* by Bernard D. Nossiter (Harper & Row Publishers, 1970). I suppose one way to be safeguarded from State incursion is for an individual to worship in the open air (which will insure no economic activity) or alone within the confines of a house (which will insure no political activity). How anyone worships individually in these conditions may be beyond the Indian State's intrusive nature! That's my hope!

Now, consider Clause 2b. What does freedom of religion have to do with social welfare and reform? This sub-clause contains a statement with strange wordings that need some scrutiny. First, are Hindu religious institutions of a public character? This term is ambiguous and could mean literally anything or absolutely nothing. My gut feeling is that it pertains to Hindu schools, the temples, and ashrams. Second, is a reference to the "classes" of Hindus? This is an inappropriate western terminology in reference to the Hindu society. Nonetheless, if the term has to be used, the majority of the Hindu population falls into the low class while the minority belongs to the middle and upper classes. Third, what are the "sections" of Hindus? At the lowest common denominator, the bulk of Hindu sections comprise the *Vaishnava*, *Saiva*, and *Sakti*.

The State can regulate the opening of Hindu temples, schools, and/or ashrams to all high, middle or low Hindu classes irrespective of whether one is *Vaishnava*, *Saiva*, *Saktia*, or what have you. This interpretation may be off the mark if I am reading incorrectly because of the use of terms that are vague. Unfortunately, the framers of the constitution missed the crux of the problem.

The Hindu society is governed by caste (or *varna*), and not just necessarily by the classes and sections. And certainly the caste is not the same thing as class and section. If you feel that the framers of the constitution were themselves not sure of what they wrote or its underlying meaning, they perhaps hoped that the reader would be reassured in the offering of Explanation I and II. If one examines Hindu scriptures, for example the *Bhagavad-Gita*, it is not uncommon to see that a transition from one topic to another is often

disconcertingly abrupt. This is clearly the case here also.

Explanation I and II are not even remotely connected with Clause 2b. The fact is that Explanation I and Explanation II urgently call for explanations of their own. Explanation I acknowledges the existence of the Sikh religion. Since the issue is the individual religious rights (in Sikhism), the proper word ought to be "*kirpan*," not "*kirpans*." Moreover, Explanation II is notoriously flawed. Its intent is obvious: the individual members of Sikh, Jain, and Buddhist religions will be referred to as Hindus, and thus retroactively Sikhism, Jainism, and Buddhism are to be considered merely sects of Hinduism. Therefore, the State can interfere with their religious institutions as it sees fit, under the guise of procuring "social reforms." Since the constitution refuses to delve further, one might ask: Is there a definition or an explanation of what constitute Hinduism? And who really is a Hindu? Answering these questions has been anything but easy and clear in part because both these terms--Hindu and Hinduism—are absent entirely from their varied scriptures and had been sponsored by their colonial masters, both Islamic and British respectively. Scholars over the years have tried their best but failed to address these terms adequately. Of lately the Supreme Court of India has pitched in. For example in 1965, the Court observed that the term "Hindu" referred to "*the orthodox Hindu religion which recognizes castes and contains injunctions bases on caste distinctions.*" By 1966, the Court stepped in further. Rather than defining the issue, it issued broad guidelines--to be precise three different "standpoints"-- which require an art and gift of application to the circumstances. They are worth reading:

First Standpoint: "*We find it difficult, if not impossible, to define Hindu religion or even adequately describe it. Unlike other religions in the world, the Hindu religion does not claim any one prophet; it does not worship any one God; it does not subscribe to any one dogma; it does not believe in any one philosophic concept; it does not follow any one set of religious rites or performances; in fact, it does not appear to satisfy the narrow traditional [for traditional, read Western] features of any religion or creed. It may broadly be described as a way of life and nothing more.*"

This “guideline” confusing as it can be fails to ascertain whether one is a Hindu or not. To clarify further, the Court introduced the second guideline.

Second Standpoint: Beneath the diversity of Hindu philosophy, the Court found, “*lie certain broad concepts which are treated as basic.*”

Those broad concepts are: (a) Acceptance of the Vedas as the highest authority in religious and philosophic matters. (b) The great world rhythms. (c) Rebirth and pre-existence. Having pinpointed the “unity” of the creed here, then the Court proceeded to address the final guideline.

Third Standpoint: Addressing the often asked insidious philosophic question as to what is the “ultimate goal of humanity,” the Court answered, “*It is release and freedom from the unceasing cycle of births and rebirths....*”

Religious literature would call this goal as: SALVATION. But salvation as understood is something pointing to an individual person and not necessarily addressing the collective sense of humanity. Perhaps after recognizing that the Court potentially might open a can of worms, it left the burgeoning issue unanswered by agreeing “*there is a great divergence of views ....*”

Rather than adequately resolving the given problem of “Hindu” and “Hinduism,” the Court’s interjection actually complicated the matter and therefore it needed a quick rescue. In searching for the “working formula,” they found in the person of B.G. Tilak (1856-1920), a fiery politically-drenched fundamentalist Hindu, who apparently had once prescribed: “*the acceptance of the Vedas with reverence, recognition, of the fact that the means or ways of salvation are diverse; realization of the truth that the number of gods to be worshipped is large.*” In the end, thanks to the Court, when all is said and done, it boils down to this: “Hindu” and “Hinduism” are false terms bounded by the foundational hierarchy-arranged caste, aided by the doctrines of karma and reincarnation as its supporting outer boundaries. Inside this rather large hierarchical triangular entity, the framework is supported by myriad hosts of pillars that tighten and cement the construction from inside out: These include worshipping an army of gods and goddesses, incredible loads of superstitions

and rituals, yoga, ayurveda, corruption, immoralities, inflicting human rights abuses, self-inflicted psychology guaranteeing brain washing, totalitarian mode of life, *real-politics*, and war. The list actually is a long one. It’s not too difficult to imagine that separating oneself from Hindu conditioning is next to impossible.

The word “secularism” is often invoked diligently by the caste Hindus when describing the Indian State in a spirit of nationalistic Hinduism, with an underlying implication of the Hindu expansionist quest to absorb other religions. The western definition of “secularism” is when the State and public policies take precedence over religious considerations. In other words, in the West, there is a separation of church and state. But most Indians, including their leaders, have their own self-serving bizarre definitions. One often cited goes like this: “equal treatment of all the religions by the State.” Is that a desirable goal? If it is then how can any State achieve such a goal?

In the Indian context, I suppose the easiest way for the State to treat all religions “equally” would be to “get into” every religion equally and if need be, somehow proclaim all religions are one and a part of Hinduism - - therefore making everyone in India a Hindu. This is precisely what is happening in India. Since everyone is a Hindu, the leadership expects a response in kind. It usually shows in an intellectually flawed population which has stamped itself with a bogus notion echoed in the buzzword called *sameness*. This is an expression erroneously viewed as synonymous with *equality*.

Under this framed scenario, the very thought of discrimination or even persecution of one religion by another need not arise since we are all the same, that is, Hindus. Obviously, this kind of an argument carries a heavy price tag. When told that India’s sacred constitution exudes an egalitarian system, years of Hindu conditioning have transfixed the populace to acquiesce to any communiqué coming down from the top. Few will ever fathom that India’s egalitarianism is not the same sort we know in a Western sense, but is of an entirely different substance. It is rooted in the infamous caste system, or in a more precise language, the Hindu Apartheid. While the caste system is alive, thriving, and functional, India’s Hindu leaders boast of an Indian democracy, ignoring its pervasive underlying segregation and inequality. This sounds

magnificently absurd. Many Indian leaders on one hand enjoy the fruits of being born into an elite caste (while the majority of the population rots at the lowest levels of caste), while on the other hand mindlessly they sing the gospel of equality.

The caste being a substructure of Hindu society, the talk of "equality," "democracy," and "secularism" reverberates only to mislead the masses. Not surprisingly, this kind of tactical maneuvering to deceive is clearly evident in the Indian Constitution and conspicuous in the State's public policy and internal propaganda. While Sikhs, Jains, and Buddhists have already been "secularized" constitutionally, Christians and Muslims are now also in the process of being "secularized" through state-orchestrated propaganda. **Many Indian leaders now call Indian Christians and Muslims as "Christi Hindus" and "Mohammadiya Hindus," respectively. In addition, some provincial state governments inside India have already enacted anti-conversion laws while others are contemplating ensuring the Hindu population doesn't slide away into something else.**

Conclusion:

Other amendments of the Bill of Rights in the U.S. Constitution guarantee the American people numerous other fundamental rights. These include protection against government officials who might invade their homes and seize property without legal permission (Amendment IV); protection against being "a witness against himself" in any criminal case or being "deprived of life, liberty, or property, without due process of law" (Amendment V); the right of a person accused of a crime "to a speedy and public trial by an impartial jury" (Amendment VI); and protection against "cruel and unusual punishments" (Amendment VIII). Can the Constitution of India match word-for-word the U.S. Bill of Rights? And, if it cannot, can its intentions at least match those of the U.S. Bill of Rights? If reading Articles 19 and 25 has left anyone with a cause for concern, then the remaining portions of Part III of the Indian Constitution should not come as a surprise. After due consideration, it remains unclear if the Indian Constitution guarantees fundamental rights as is generally claimed, despite the endless rhetoric from India's leaders, its intelligentsia, and its apologists.

G. B. Singh is the author of *Gandhi: Behind the Mask of Divinity* (Prometheus 2004) and *Gandhi Under Cross Examination* (Sovereign Star 2009).

To comment on this article, please click [here](#).

To help New English Review continue to publish critical and informative articles such as this one, please click [here](#).

If you enjoyed this article by G. B. Singh and would like to read more, please click [here](#).

*****

MULTICULTURAL MINSTREL

Minna Zutshi

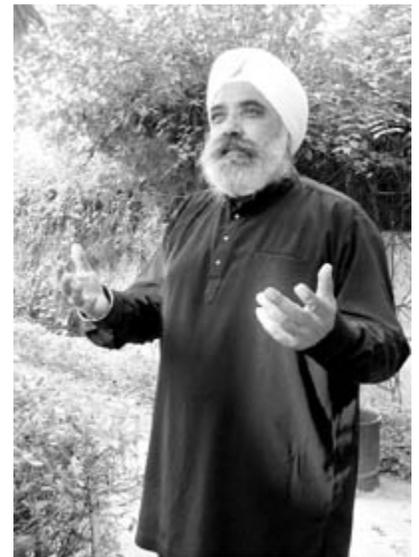
The Tribune, Sunday, November 13, 2011

Australia-based musician Dya Singh talks of how his spiritual music connects to the youth and more.

DYA SINGH, Australia-based musician, calls himself "the musical interpreter of the traditional Sikh hymns (*shabad*), with diverse influences from around the globe." In Ludhiana on a recent visit, he talked about the start and spread of his musical journey.

How do you connect with the young audience?

I have tailored some of my music for the younger generation. I want kids and teenagers to enjoy listening to *gurbani*. I also ensure that my group members and I smile on stage and show that we are enjoying ourselves. Sometimes, the older generation that is used to listening to serious-looking religious singers does get annoyed. I apologise to them, but I'm more about the younger generation, not the older generation.

Dya Singh

Photo: Inderjit Verma

Music, the diaspora and spirituality. How do these relate to one another?

I was born in Malaysia, a Muslim country. My father was a Sikh spiritual minstrel with whom I sang *gurbani kirtan* from the age of three for about 15 years in Malaysia.

Meanwhile, I was also exposed to western music and my father encouraged me to listen to Hindi film, classical and semi-classical music, including the qawwali, bhajan and ghazal. My style is more of the "world music" style due to my diaspora experiences. As I studied under a traditional master, my father, I can also relate to the older, more traditional India-born listeners.

How have diverse influences shaped your music?

I have had the best of the East and the West. My music remained fairly 'eastern' while I was growing up in Malaysia. Once I migrated, first to the UK and then to Australia, I started appreciating different kinds of music.

Has travel inspired your music?

Yes, it has. My travels are mainly associated with music — folk festivals, arts festivals, new age festivals, and multicultural festivals worldwide. I get to listen to some amazing vocals and music, and some of that permeates my renditions. The other day, I heard Mongolian throat singers who internalise their voices as they sing out loud, giving an incredible sensation as if the soul within has started to sing. I am working on that!

Physically, some places like the Niagara Falls, Mount Kilimanjaro, the Games Reserve in Kenya, and the Rockies in Canada are very inspiring.

In an age where music is more about glamorous visuals and facile entertainment, where does mysticism-oriented music find itself?

Interesting question ... First, where does mysticism find itself? In the razzmatazz, glamour and superficiality of the materialistic life, mysticism and spirituality have taken a backstage. Yet, the soul yearns for the ultimate reality. Mysticism-oriented music, if only it could be marketed as much as "pop", can possibly be the salvation of humanity. Unfortunately, it remains a niche — sidelined in favour of sex and violence.

You have a degree in Aboriginal Study. Has it, in any way, enriched your music?

Very much so. Our Australian aboriginal people are nature bound, which means that they are aligned with the elements. Their way of life, culture, spirituality and music are all about being one with Mother Nature. I love that.

What are the projects you're working on?

I have now ceased my long international tours and only do "one-offs" when requested. In July this year, we were invited for the Manchester (UK) International Festival. Next June, we'd be doing a concert at the Buckingham Palace for the Queen's Diamond Jubilee. Besides, we have a pending tour of East Africa — Kenya, Uganda and Tanzania.

I have done two collaborative works with Craig Preuss — the music director of Gurinder Chadha's movies *Bend It Like Beckham* and *Bride and Prejudice*. One is called "*Dukh Bhenjen Tera Naam*" and the other is "*Sacred Chants of the Sikhs*". Both these albums would be released by the end of this year.

*****

PROTECTOR OF BASIC HUMAN RIGHTS GURU TEGH BAHADUR

(Sawan Singh principal (Retired))

10561 Brier lane, Santa Ana 92705, California, USA.

sawansingh85@gmail.com

England taught the world to adopt democracy and it is written on the main gate of its House of Commons: "I may not agree with your views, but I will sacrifice my life to get you freedom to exercise your rights". Long before that in November, 1675, *Guru Tegh Bahadur* gave his life to protect the basic right of freedom of religion of those in whose religious beliefs he or his predecessors did not believe.

Aurangzeb, the Mughal Emperor, thought that the policy of liberalism adopted by Akbar was ill-conceived and wrong. In his view, any attempt to treat non-Muslims liberally would endanger and undermine the very basis of the Muslim society in India. Sri Ram Sharma, in his book, *Religious Policy of Mughals*, 1972, (page 127), writes: "The accession of Aurangzeb to the throne in 1658 heralded the triumph of Muslim

theologians. He invited their intercession in the affairs of the state when after the capture of his brother, Dara , Aurangzeb had him tried and condemned as an apostate”.

He, being a product of the *Sarhindi* School of thought, was anxious to establish a purely Islamic state on the soil of India. Persecution of followers of faiths other than Islam became the pivot of his state policy and there was an unprecedented situation in Indian history. Syed Muhammad Latif in 'History of the Punjab' page 260 writes: “The emperor (Aurangzeb), in those days, had thrown thousands of Brahmins into jail, in the hope that if they first embraced the religion of the Prophet, the rest of the Hindus would readily follow their example”.

Under Aurangzeb, religious considerations dominated the policy. Sri Sam Sharma writes in his above mentioned book on page 171: “In the reign of Aurangzeb in 1669, a general order was sent to the governors of all the provinces that they should destroy the schools and temples of infidels and put an end to their educational activities as well as the practices of the religion of the *Kafirs*”.

Professor Fauja Singh in his article 'Guru Tegh Bahadur and Human Rights' writes: “ Soon after the issuance of that order, the temple of *Keshav Raj at Mathura* built at the cost of 33 lacs of rupees by *Rai Bir Singh Bundela* was leveled to the ground and a mosque was ordered to be built on the site”.

Guru Tegh Bahadur heard of these happenings and decided to return from the east to the Punjab immediately. The Hindus were terror stricken. The Guru realized the necessity to encourage the Hindus and Sikhs to face the situation calmly and boldly and not to yield to despair. He toured from village to village in *Malwa* and the land between the rivers *Ghaggar* and the *Satluj*. The main theme of his sermon was: - neither to terrorize others nor to fear anyone. ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੭).

The Guru had hardly overcome his fatigue of the tour of *Malwa*, when he had to face a more serious problem. *Nawab Iftikhar khan*, governor of Kashmir, was asked by Aurangzeb to convert Pundits to Islam so that other Hindus might follow their example. They (Pundits) were in search of someone to guide and help them as

their very existence was at stake. In Northern India, the revolt of Jats under Gokal had been crushed and the Satnamis had been wiped out by the Mughals. As stated in the *Bhat Vahi*, Multani Sindh Bhai Kirpa Ram, resident of *Matan*, arrived at Anandpur on 25th May, 1675 with a deputation of 15 Kashmiri Pundits and requested the Guru for help against their forcible conversion to Islam as they were being deprived of their basic human right, freedom of religion. They further added that they were not allowed to paste *Tilak* on their foreheads and wear sacred thread (*Janju*). The governor gave them 6 months to decide and choose between death or conversion to Islam. This fact is also mentioned by *Sarup Singh* in his book, *Guru Kian Sakhian* (Sakhi No.25), and by *Sewa Singh* in his book '*Shahid Bilas*'.

Neither the Guru nor the preceding Gurus believed in those religious beliefs. He would have easily told the delegation of the Pundits to do away with the '*Tilak* and *Janju*', and live a happy and peaceful life sans those symbols of their religious faith. In the true spirit of 'human rights' and 'freedom of religion', the Guru gave them a patient hearing and started thinking. He became uneasy and his heart melted at their tale of woe. In the meantime, eight and half year old Gobind Rai reached there and wanted to know the cause of the sadness of the Guru. The Guru told him the plight of the members of the delegation and the need of a holy man to sacrifice his life to solve the problem. Gobind Rai remarked that there was no holier person than the Guru himself. On hearing these words, the Guru made up his mind and he told the *Pandits* to tell the governor to convert Guru Tegh Bahadur first and they would follow him. They went back and told the governor as advised by the Guru. The governor informed Aurangzeb who was at Hasan Abdal near Kashmir.

Aurangzeb was offended by the Guru's support of the *Kashmiri Pandits*. He ordered the governor of Lahore to arrest the Guru and keep him in prison until he was called to Delhi. The governor asked the *faujdar* of *Sarhind*, Abdul Aziz Khan, to execute the orders. *Kotwal* of Ropar was instructed by the *faujdar* to arrest the Guru quietly and send him to *Sarhind*. The Guru along with his three devoted Sikhs, *Mati Das*, *Sati Das* and *Dyal Das* left Anandpur on 11th July, 1675 on a tour. On 12th July in the early morning, he was arrested along with his companions and sent to *Sarhind*. They were kept in prison at *Basi Pathanan* for about 4

months and great atrocities were committed on them, but they remained calm.

When Aurangzeb returned to Delhi in November 1675, the Guru with his companions was brought to Delhi on 5th Nov. in iron cages under strong supervision and they were kept in the *Kotwali* jail. Syed Muhammad Latif writes in his book 'History of the Punjab: "Aurangzeb asked the Guru to show miracles, if he was a true Guru or to embrace Islam". The Guru replied that showing a miracle was to interfere in the work of God and he considered his own religion as good as Islam, so change of religion was not necessary". Hari Ram Gupta in his book 'History of the Sikhs' Vol. 1 page 214 writes: "The emperor ordered that the Guru be put to severest tortures." After five day's persecution, on 10th November 1675, the most heinous and most horrible scene (torturing and killing of the Guru's companions) was enacted before the very eyes of of the Guru who was kept in iron cage. Aurangzeb thought that the sight of such ghastly deeds might force the Guru to change his mind for embracing Islam".

First of all Mati Das was asked to embrace Islam. On his flat refusal, he was tied between two posts and while he was standing erect, he was sawn across from head to loins, but he faced this savage operation with composure and fortitude. Dyal Das, who protested against this atrocious act, was tied up like a bundle with an iron chain and was put into a large cauldron of boiling oil. He was roasted alive, but did not yield. Sati Das, who condemned these brutalities and refused to embrace Islam was hacked to pieces limb by limb.

The Guru saw all this and repeated 'Wah Guru'. He kept in mind the promise given to Kasmiri Pundits and chanted the following words:-

ਬਾਂਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜੀਐ ਸਿਰ ਦੀਜੈ ਬਾਂਹਿ ਨ ਛੋੜੀਐ ॥

"Give up your head, but forsake not those whom you have undertaken to protect".

The Guru knew that his turn was coming, but he remained calm and unruffled. At the end of this devil's dance, the Qazi asked the Guru either to embrace Islam or to show a miracle or face death. The Guru preferred to die. As ordered by the Qazi, butcher Jalal-Ud- Din separated the head of the Guru from his body with a sword and the head of the Guru rolled on the floor. Gurdwara Sis Ganj was built at this place as memorial

of Guru Tegh Bahadur's martyrdom. In the words of Guru Gobind Singh recorded in 'Dasm Granth :-

ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ ॥

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ ॥

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ ॥

ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੭)

"Having smashed the potsherd of his life (physical body) on the head of Aurangzeb, the Emperor of Delhi, Guru Tegh Bahadur proceeded to the abode of the True Lord (passed away). None else could perform such a remarkable feat as Guru Tegh Bahadur did.

The world was drowned in the ocean of sorrow when Guru Tegh Bahadur departed. The whole world raised an uproar of lamentation whereas the gods in heaven greeted him with shouts of victory."

ਤਿਲਕ ਜੰਠੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕਾ ॥

ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੁ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥

ਸਾਧੁਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥

ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੭)

"The Master (Guru Tegh Bahadur) saved the religious symbols-the frontal mark and the sacred thread -of Kashmiri Brahmans and Hindus. He performed an epoch-making exploit in the Iron age. In order to save the pious people, he went far beyond the limit of sacrifice. He gave away his head, but did not utter a whisper of a groan."

At mid night, a devotee of the Guru, Jaita, secretly picked up the head of the Guru and carried it to Ananadpur where Gobind Das performed the ceremonial cremation of the head on 17th November 1675 at a place where now stands Gurdwara Sis Ganj. Another devotee of the Guru, Lakhi Labana, came with a cartload of cotton and lifted the body of the Guru, hid it in cotton and rushed to his village, Rakab Ganj, when the watchmen wrapped in quilts were enjoying a sound sleep. According to the Bhat Vahi Jadavansian, Lakhi kept the body in his house and set fire to the house to avoid detection. Gurdwara Rakab Ganj stands at the site of the cremation.

Hindu, Sikhs and Sufi Muslims were shocked and filled with indignation at the execution of the Guru and his brave companions. It was a unique sacrifice for the basic human rights of mankind. Here are the views of some non- Sikh scholars and historians:

Syad Mohammad Latif in his book History of the Panjab (1989) writes: "Guru Tegh Bahadar's life was

extinct, but the memory of his priestly virtue remained in the world for ever. When the courtiers, tinged with superstition, saw what had occurred, they were struck with horror and surprise. The Emperor himself was disgusted and displeased and ordered the crowd to be dispersed.” (Page 260)

Prof. Abdul Majid Khan writes in his book, The Missionary (1963): “Guru Tegh Bahadar, the ninth Master, is one of the greatest world martyrs like Socrates, Jesus, and Husain. He stood up for religious freedom and for promoting the spirit of republicanism in religion.” (Page 56). “The vital point worth understanding is that the Guru Himself never believed either in *Tilak* or in *Janau*, but in the words of his son (Guru Gobind Singh), ‘He protected the frontal (forehead) marks and sacrificial threads of the Hindus. and displayed great bravery in this vicious age.’ Guru Tegh Bahadar could never tolerate the idea of putting penalties upon opinions in the spiritual sphere, as he strongly championed the cause of religious freedom” (Page 59).

Duncan Greenlees writes in his book The Gospel of Guru Granth Sahib (1975): This brutal murder of Guru Tegh Bahadar affected even Aurangzeb's mind and he soon repented of what he had done, never really regaining peace of mind. Thus in his death the Guru became the brand which set North India alight. (Page PXCviii)

Sir Gokal Chand Narang writes in Transformation of Sikhism (1992): “In death, however, he surpassed anything that he had done in life. Throughout upper India, he was highly revered by Rajput princes and was actually worshiped by the peasantry of the Punjab and generally looked upon as the champion of the Hindus.” (Page 70) “His execution was universally regarded by Hindus as a sacrifice for their faith. The whole Punjab began to burn with indignation and revenge.” (Page 71)

Anil Chandra Banerjee writes in his book The Sikh Gurus and the Sikh Religion (1983): “Guru's great sacrifice was really a fight for the preservation of freedom of worship for all men irrespective of the *Kashmiri* Brahmin's right to retain their own religion. In fact, it was a fight for principle of freedom of conscience which is essential to the survival of civilization. The Guru wanted every man- Hindu, Muslim, Sikh- to live his life in the manner sanctioned

by religion which he professed.” (Page 277) “It is easier to be martyr for one's faith than to offer one's head in protest against onslaught on a different faith. The martyrdom of 1675 rose above sectarianism and parochialism. It had few precedents in the history of the world.” (Page 276)

Dr. Hari Ram Gupta writes in his book History of the Sikhs Vol. I, 1984: “Aurangzeb could not tolerate Guru Tegh Bahadar's preaching.” (Page 193) “Aurangzeb was most deeply offended by Guru's support of Kashmiri Pandits.” (Page 214) “Guru Tegh Bahadar's execution turned the tide of the history of the Sikhs and of the Punjab.” (Page 218)

*****

SIKH BRAVERY ON MANY BATTLEFRONTS

Harchand Singh Bedi - Malaysia

The Sikh Soldiers since times immemorial have been in the forefront of all wars to fight against the forces of evil. This privilege should be extended to the Sikh people, who throughout the history of the world have spilled their blood unflinchingly to protect civil liberties.

“Our Sikh leaders have been talking about ancient historical and cultural links, but little is known about the far more recent history of the Sikhs in the Battlefronts”

Sikhs from the Northern state of India, spring from martial races, whose fighting traditions are still proven on the battlefields where their units are engaged and whose valour is not exceeded by any troops of any other nation.

Sikh military achievement is well known throughout the world and the bravery and versatility of its soldiers is unquestioned and forever stamped in history. Sikhs have contributed more soldiers to the Indian Army in proportion to its numbers than any other class in India. Units of the Sikh Regiments have been entrusted with too many vital tasks for there to be any doubt of the Indian Army's value to the Allied cause. As is well known, India has the largest volunteer army of all time, an army of more than 2,000,000 men drawn from every stratum of Indian life and every part of the country. The bulk of the Indian Army was recruited

from the north, which is the origin of the traditionally martial race, who had won many decorations in the battlefields.

The success of their task is obvious from the long list of awards for gallantry and fighting skill-shining tributes to India's martial spirit which come from the battles in North West Frontier Province of British India, China, Malaya, Burma, Italy, France, Belgium and Middle East. Sikh courage, endurance and fighting efficiency have been demonstrated to the world in North Africa in the first stages of the war and later in Italy and Burma, where Indian soldiers have won for their regiments new battle honours which will never be forgotten.

Not many historic or photographic records exist regarding the contribution of Sikhs in the Battlefronts. Here are some interesting anecdotes that one should read.

Some Interesting Anecdotes.

North West Frontier Province

The Battle of Saragarhi was fought during the Tirah Campaign on 12 September 1897 between twenty-one Sikhs of the 4th Battalion (then 36th Sikhs) of the Sikh Regiment of British India, defending an army post, and 10,000 Afghan and Orakzai tribesmen.

In the battle, all 21 Sikh soldiers chose to fight to the death instead of surrendering thus proving their loyalty and devotion to their sovereign, the Queen Empress of India, and gloriously maintaining the reputation of the Sikhs for unflinching courage on the field of battle. When the gallantry of Saragarhi was recounted to the Parliament of the United Kingdom, the recitation drew a standing ovation from the members. All the 21 received the Indian Order of Merit (IOM) Posthumously.

China

The history of the Boxer Rebellion is well known. What isn't is the crucial role played by troops from the Sikh Regiments.

In Beijing, for 55 days, the Boxers laid siege to the heart of Beijing. On August 4, 1900 the soldiers of the

Eight Nation Alliance left the city of Tianjin to march to Beijing to relieve the Siege of the Legations. A relief force of more than 3000 soldiers from Sikh Regiments were dispatched in lifting the siege, which eventually paved the way for the occupation of Beijing by foreign troops.

The ***Battle of Yang Tsun*** was a battle during the march of Eight-Nation Alliance forces from Tianjin to Beijing during the Boxer Rebellion. In the Battle of Yang Tsun, the post of honor in the fighting was taken by a British regiment of Sikhs (24th Punjab Regiment) and a regiment of Americans, who raced each other over a plateau of 5000 yards, exposed to a fierce hail of shell and rifle fire, to occupy a formidable entrenched position. Eventually the Sikhs and the Americans reached a position within 300 yards of the enemy. Then the order was given to fix bayonets, and a simultaneous charge was made, immense slaughter being inflicted upon the Chinese. The battle culminated in a brilliant charge of the Sikhs and American forces. Simultaneously the British Sikhs and the 14th American Regiment occupied Yang Tsun.

Malaya

The Malayan Campaign was a campaign fought by Allied and Japanese forces in Malaya, from 8 December 1941 – 31 January 1942 during the Second World War. Sikhs represented more than 60% of the British Indian Army in the Campaign. The gallantry and devotion to duty shown by these Sikhs were beyond praise.

The Battle of Kampar

From December 30, 1941 to January 2, 1942, a battle between 3000 British personnel and over 6000 Japanese soldiers erupted. The 11th Indian Division managed to delay the Japanese advance at Kampar for a few days, in which the Japanese suffered severe casualties in terrain that did not allow them to use their tanks or their air superiority to defeat the British.

A Sikh company of the 1/8th Punjab Regiment threw back a furious attack with a classic bayonet charge through massive mortar and machine-gun fire. Only 30 members of the company survived the action but the position held. The Japanese lost more than 500 men here and Japanese commanders, for the first time in the war, considered retreating.

Reference: Sikh Philosophy Network
<http://www.sikhphilosophy.net/history-of-sikhism/30494-the-battle-of-malaya.html>

The Battle of Kluang

On January 30, 1942, a Sikh Battalion made an ambush on a strong Japanese party north of Kluang, Johor. The Japanese squealed with absolute panic when charged with bayonets. Sikhs captured 250 motor cycles and 150 bicycles when they charged the Japanese positions and machine-gun post. Further details of the attack made by the Sikh Battalion North of Kluang reveal that the enemy casualties numbered at least 400. Two small field guns and many mortars which were tied on their bicycles and Tommy-guns were also destroyed.

Burma (Myanmar)

The story of the Burma campaign is multi-faceted. The fighting took place not only in jungle but in mountains and across the arid Burmese plain, baked as dry as a desert in the summer sun. Men often fought face-to-face and hand-to-hand but the campaign became very much a modern war seeing the airlifting of entire divisions, aerial re-supply, landings by glider, casualty evacuation from small jungle airstrips and the deployment of landing craft in support of sea borne invasions and river patrols.

In the end Japan suffered her greatest defeat on land in her history and the chief instrument of that defeat was the Sikhs from Indian Army. Singhs won 7 VC's in Burma Campaign. They are *Lieutenant Karamjeet Singh Judge of 15th Punjab Regiment, Naik Gian Singh of 4th Battalion 15 Punjab Regiment, Naik Nand Singh of 1st /11th Sikh Regiment, Havildar Parkash Singh of 8th Punjab Regiment, Subadar Ramarup Singh, Jemadar Parkash Singh of 13th Frontier Force Rifles and Subadar Major Umrao Singh of Royal Indian Artillery.*

Italy

During the Second World War, the Sikhs in Italy played a predominant role in the many battles fought, what is collectively known in military history as the Italian Campaign. The story of their bravery and their sacrifice is still talked about in Italian cities and villages that they helped to liberate. However, the full account of their bravery is not available to the wider public.

More than half of the country saw the Sikhs fighting against the Germans right from the first assault on the Gothic Line in August 1944, to the last assault on the Senio River in April 1945. During these months the Eighth British Army included the Fourth and Tenth Indian Divisions. These Indian Divisions had the famous Gurkha and Sikh Regiments who had been serving the British Empire for a Century.

The Indian forces though limited to the strength of 4, 8 and 10 Indian Division, distinguished themselves for courage and tenacity in the battles of the *Sangro, Cassino, the Liri Valley, the Gothic line, the Senio* and several other engagements.

In the liberation of Ferrara, according to the testimonies of that time, Indian troops were among the first to reach Ferrara. They were part of the 5th Corps of the 8th British Army and were composed mainly by Sikh soldiers. After the liberation of Ferrara, these troops were deployed in Porotto, on the way leading to the Po River which ran along the Gothic Line.

On 9th August 1944, a fierce fighting took place on the mountains both side of Arezzo-Florence road, where Gurkhas and Sikhs captured Monte Nano, which is almost on the crest of the Prato Magno. Indians also captured the 4,000-ft. high Laceda.

History speaks for itself on the valour and bravery displayed by the Sikhs. The never-say-die spirit of the Sikhs gave us the impetus and inner strength and resilience to face any challenges that came our way. Sikh soldiers adhered to the faith and never flinched nor surrendered in the face of adversity.

The anecdotes reveal the genuine expression of the bravery, dedication and the unity of the Sikhs exemplified by the Sikhs in battlefields and evidently, they faced any challenge without any fear or trepidation.

France

On 26th of September 1914, the 15th Ludhiana Sikhs arrived at Marseilles, followed by the next day by the 47th Sikhs. Besides, these pure Sikh units, other units of mixed ethnic men (including Sikhs), like the 57th Wilde's Rifles soon arrived in France. The French were thrilled to see tall, handsome, bearded and

turbaned Sikhs from the east coming to defend their country.

The Battle of La Bassee

Sikhs played a predominant role in the major battles during the World War 1 in France. For instance in the *Battle of La Bassee*, Sikhs made a traditional bayonet charges together with the Gurkhas.

The sanguinary fighting in the battle cost the Germans 20,000 dead or wounded in the bayonet charges. The British losses did not exceed 2,000. An eye witness account stated that *"Suddenly an avalanche of men was let loose. A section of a line of British infantry out winged the enemy rank after rank, but the rush was irresistible, and the British entrenchments were carried. The defenders did their duty to the last." The German advance 'was not merely checked. It was beaten and broken. The Indians ran through the German lines, pouring the foe back to receive from right and left the fire from the British infantry. The Indians were not content, with recapturing the trench, but, leaping it. They pursued the Germans downhill until their officers recalled them."*

The Battle of Festubert

There was one occasion at the Battle of Festubert when 10 brave Sikhs (4 from the 15th Ferozepur Sikhs, 4 from 19th Punjabis and 2 from 45th Sikhs) were chosen to carry bombs. These 10 had displayed exemplary courage and devotion to duty. The bombs were to be taken from the support trenches to the front line, a distance of 250 yards, where the 57th Wilde's Rifles and 34th Sikh Pioneers were holding the Germans. The distance was well covered by enemy machine guns. As there were no ropes available, the Sikhs pulled the boxes with their own turbans. The selected ones went ahead under heavy German fire, and when they were short of about 40 yards from their destination, only Lieutenant Smyth and 3 Sikhs were left. It now became impossible to pull the boxes.

A decision was made to open the boxes and carry two bombs at a time and rush the remaining distance. In the process one more Sikh fell. The remaining Sikh and Lt. Smyth succeeded in their task. Lt. Smyth was awarded the Victoria Cross for bravery and Lance Naik Mangal Singh the order of Merit, and the other 9 Sikhs the Indian Distinguished Service Medal.

We have always upheld these ideals as is evidenced until today by the professionalism shown by our troops in various peace keeping operations around the world. Their chief attribute in the battlefield is said to be their fearlessness.

The Prince of Wales, addressing a parade of the Indian Army Corps before their departure from France, conveyed the following message from the King -

27th December, 1915

"Over a year ago I summoned you to fight for the safety of the Empire. You honoured my pledged word, and my confidence in your sense of duty and your courage and chivalry have since been nobly justified. I now require your services in another field of action, and I wish to express my satisfaction at your conduct on the battlefields of Belgium and France - the toils and hardships you have undergone, your courage and endurance, often against great odds, and your noble deeds in the ever memorable conflict. In this warfare, under new conditions and in peculiarly trying circumstances, you have worthily upheld the honour of the Empire and the great traditions of the Indian Army, and I shall ever hold your gallant sacrifices in grateful remembrance."

*****

LETTERS TO THE EDITOR

Dear S. Hardev Singh Shergill, Editor-in-Chief,
The Sikh Bulletin, USA October 30, 2011

Many thanks for forwarding and sharing The Sikh Bulletin for the months of Sept-Oct 2011. With reference to the detailed Article: "Guru Nanak Sahib Dee Janam Miti" (Date of Birth), by S. Verpal Singh of New Zealand at pages 18 to 22, I wish to say that this controversy continues despite implementation of Nanakshahi Calendar since Vaisakhi 2003 CE i. e. NSC has commenced from 14 March / 1 Chet/Chaitra. It clearly shows that SGPC and its Head Ministers functioning under the provision of The Sikh Gurdwaras Act 1925 have not agreed with any Historian as stated below:

27 March 1469, S. Pal Singh Purewal (Canada);

14 April 1469, Institute of Sikh Studies, Chandigarh and S. PS Purewal;

15 April 1469, Late Karam Singh, Bhai Kahn Singh, Prof. Sahib Singh, Dr. Gopal Singh, Dr. Ganda Singh, Khushwant Singh, Dr. Hari Ram Gupta, Principal Satbir Singh, Patwant Singh, Encyclopaedia of Sikhism by Pbi Uni Patiala;

20 October 1469, Dr. Tarlochan Singh and Dr. Harjinder Singh Dilgeer

Whereas under the guidance of SAD, SGPC and their goluck-paid Officials, Birth Day of Guru Nanak Sahib is celebrated on Puranmashi, which follows after Hindus' Diwali in Karitka as indicated below:

19 November 2002; 08 November 2003; 26 November 2004; 15 November 2005; 05 November 2006; 24 November 2007; 13 November 2008; 02 November 2009; 21 November 2010, and may be on 10 November 2011 ?

In his Book: "Jeewan Chariter Guru Nanak Dev" published by Delhi Sikh Gurdwara Board, Sis Ganj, Chandani Chowk, Delhi, Edition January 1972, Dr. Tarlochan Singh had refuted the arguments advanced by the Historian Karam Singh. He had concluded that Guru Nanak was born on October 20, 1469, Katak Puranmashi Bikrami 1526, and that Date of demise had been given as Asu Vadi 10, 1596 equivalent to 7 September 1539.

Thus, Question arises, who is right, and which is the correct Date of Birth?

If we agree with the Historian Karam Singh and other majority Authors, then why NSC has not been started from 15 April? If calculation made by S. Pal Singh Purewal is the exact date then NSC could have commenced from 27 March ? If Kartik Puranmashi is considered to be more dear to the Custodians of SGPC, then why not fix 20 October, without changing every year ?

I am sure that the Readers of The Sikh Bulletin will apply their discerning Intellect, without any emotion or to whom one knows, but share their comments so that **this problem could be resolved by The Sikh Diaspora as we do not fall within the jurisdiction of**

SGPC, and we are not bound to follow their baseless directions generally dictated by RSS/BJP/Sant Samaj and other anti-Sikh cults/sects.

With best wishes,
Gurmit Singh (Sydney - Australia)

*****

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਸਲ ਜਨਮ ਤਾਰੀਖ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ 1526 (20 ਅਕਤੂਬਰ 1469) ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤਾਰੀਖ ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤਿੰਨ (15 ਅਪਰੈਲ 1469) ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸਾਖ (ਅਪਰੈਲ) ਵਾਲੀ ਗਲਤ ਤਾਰੀਖ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਮੀਣਾ ਦੇ ਪੁਤਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ-ਦੋਖੀ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਕੱਤਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਬੱਚਾ ਨਹਿਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਨੁਮਾ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਹਿਮ (ਸੂਤਕ) ਦਾ ਡਰ ਪਾ ਕੇ ਵਿਸਾਖ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਭੋਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਚੁਪਚਾਪ ਮੰਨ ਲਿਆ।

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਦੀ ਬਜਾਇ ਵਿਸਾਖ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਉਸ ਨੇ 'ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ' ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕੱਤਕ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ 'ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ' ਹੀ ਵੇਖੀ ਸੀ ਤੇ ਅਸਲ ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਨਹੀਂ)। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੀਣਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵਿਸਾਖ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੀਣਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੋਮਾ/ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਸਾਖੀ ਪੋਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਜਾਂ ਪੁਰਾਤਨ/ ਵਿਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਤਾਰੀਖ (ਵਿਸਾਖ ਵਾਲੀ) ਆਉਣੀ ਹੀ ਸੀ।

ਇੱਥੇ 'ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ (ਜਨਮਸਾਖੀ) ਲਿਖਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਵਖਰੀ ਗੱਲ

ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਾਂ ਤੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉਸ ਤਵਾਰੀਖ (ਉਸ ਜਨਮ ਸਾਖੀ) ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਨਹਾ ਸਕੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜੀ “ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ” ਅੱਜ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਸਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਜੰਡਿਆਲਾ ਕਸਬੇ ਦੇ ਹੰਦਾਲੀਆਂ (ਬਿਧੀਚੰਦੀਆਂ) ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਾਏ ਗਏ ਖੋਟ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਸਲ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਖੋਟ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਕੇ, ਅਸਲ ਜਨਮਸਾਖੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ। ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਉਹ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਜੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਉਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਏਨੀ ਤਫਸੀਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੂੰ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਜਨਮਸਾਖੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਏਬਾ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਰਹੇ ਕਿ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਮਰਦਾਨਾ ਹੀ ਸੀ; ਬਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਖੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਹਰਕਤ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਨਵੀਂ ਘੜੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇੰਜ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹੰਦਾਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਾ ਖਡੂਰ ਵਾਸੀ ਬੰਦਾ ਸੀ; ਖਡੂਰ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਲੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਵੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਦੂਜੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ (ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਜਨਮਸਾਖੀ ਪਰੰਪਰਾ’ ਵਿਚ ‘ਅੰਤਕਾ’ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ - ਇਸ ਦੇ (ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਿਲਦ ਦੇ) 112+64 ਸਫ਼ੇ ਹਨ; ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਦੇ 78 ਅਤੇ ਵਿਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ 60 ਸਫ਼ੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਗੱਪਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਹੰਦਾਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਭੱਲਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ‘ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ’ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਦੋ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੈ) ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਕੋਬੰਦ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਵੇਂ ਰੱਖ ਕੇ ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਛਪਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਚਰਚਾ ਵੀ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਵੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ) ਵੇਲੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਮਨਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਥੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ‘ਤੇ ਰੌਣਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਹਾਰਾਜਾ) ਨੇ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਮਨਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। **ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।** ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹਨ: 1. ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੋਮੇ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਹਾਂ ਕੱਤਕ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ) 2. ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਨਾਉਂਦੇ, ਪਰ, ਜੇ ਕਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿਨ (ਰਾਮ ਨੌਮੀ) ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਨਾਉਂਦੇ। ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਧਰਮ ਕਿਸ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਈਦ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਕੱਤਕ/ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। 3. ਤੀਜਾ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਸ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਬ ਨਾਲ ਝਗੜਾ/ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਂਵ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ (*ਉਮਦਾਤੁਤ ਤਵਾਰੀਖ*) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਂਵ ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਤਾਂ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਟਲ ਰਾਏ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖ ਬੈਠਾ ਸੀ: “ਸੰਮਤ 1670 ਬੁਧਵਾਰ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਹੂਬਹੂ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।” (*ਦ ਸਿਖ ਰਿਲੀਜਨ*, ਜਿਲਦ 4, ਸਫ਼ਾ 56)।

ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤਿੰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁਖੀ ਆਗੂ ਸੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼-ਭਗਤ ਵੀ ਸੀ। ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਬ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ਕੱਤਕ ਦੀ ਹੀ ਮੰਨੀ ਸੀ; ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਚਲਦੀ ਸੀ।

ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ:

ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, 1790 ਦੀ ਲਿਖਤ:

(ਸਾਖੀ 24):

...ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਧੰਮਤਾਨ ਨਗਰੀ ਸੇ ਤਿਆਰੀ ਕੀ। ਭਾਈ ਦਗੋ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ ਕਾਰਤਕ ਕੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੀਕ ਇਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰਾਇ ਲਿਆ। ਬਚਨ ਹੋਆ ਮਹਾਰਾਜ! ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਾ ਸੁਭ ਦਿਹਾੜਾ ਆਇ ਗਿਆ ਹੈ, ਯਹਾਂ ਹੀ ਮਨਾਨਾ ਚਾਹੀਏ।...

(ਸਾਖੀ 45):

...ਕਾਰਤਕ ਸੁਦੀ ਤ੍ਰੋਸਦੀ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਪਾਂਵਟਾਂ ਸੁਧ ਸੇ ਏਕ ਮਹੀਨਾ ਦਸ ਦਿਵਸ ਬਾਦ ਪਾਂਵਟੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਤੀਰਥ ਆਇ ਬਿਰਾਜੇ। ਯਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਪਾਵਨ ਪੁਰਬ ਜਾਨ ਕੇ ਪੂਰਨਮਾ ਕੇ ਦਿਹੁੰ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋ ਸਿਰੋਪਾਇ ਦੀਏ।

(ਸਾਖੀ 51):

...ਪਾਤੀ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਥਾ- ਗਰੀਬਨਿਵਾਜ਼! ਤੋਕੀ ਕਾਰਤਕ ਕੀ ਪੂਰਨਮਾਂ ਕਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਖੁਰਵੱਧੀ ਨਗਰ ਮੇਂ ਆਇ ਕੇ ਮਨਾਈਏ...

(ਸਾਖੀ ਪੇਥੀ, 1745):

“...ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਇਆ, ਸੰਗਤਾਂ ਆਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਇਥੇ ਹੋਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਪੂਰਣਿਮਾਂ ਕਾ ਪੁਰਬ ਕਰ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਂਗੇ...।”

ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਦਿਨ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ (ਮੌਤ 1638):

ਕਾਰਤਕ ਮਾਸ ਰੁਤਿ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ,
ਆਠ ਜਾਮ ਸਾਠ ਘੜੀ ਆਜ ਤੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ।
ਅਉਸਰ ਅਭੀਚ ਬਹੁ ਨਾਇਕ ਕੀ ਨਾਇਕਾ ਹੈ,
ਰੂਪ ਗੁਣ ਜੋਬਨ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।
ਚਾਤਰ ਚਤਰ ਪਾਠ, ਸੇਵਕ ਸਹੇਲੀ ਸਾਠ,
ਸੰਪਦਾ ਸਮਗਰੀ ਸੁਖ ਸਜਿਹ ਸੰਚਾਰੀ ਹੈ।
ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸਦਿਨ ਚਾਰ। ਸੁਭ ਲਗਨ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ,
ਜੀਵਨ ਜਨਮ ਧੰਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੀ ਹੈ॥345॥

(ਕਬਿਤ 345)

1. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵੀ “ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” (1832 ਦੀ ਲਿਖਤ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ।

2. ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ:

“ਉਰਜ ਮਾਸ ਕੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ। ਹਰਿ ਕੀਰਤ ਸੀ ਜੋਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀ। ਸੰਮਤ ਨੌ ਖਟ ਸਹਿਸ ਛਬੀਸਾ। ਤੈ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਜਗਦੀਸ਼ਾ।”

3. ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ (ਬੰਸਾਵਲੀਨਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸਾਹੀਆਂ ਦਾ, ਲਿਖਤ 1769 ਦੀ): “ਸੰਮਤ ਪੰਦਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਭਏ। ਤਬ ਬਾਬਾ

ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਲਏ। ਮਹਾਂ ਕਾਰਤਕ ਪੁੰਨਿਆ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲੀਨਾ ਅਵਤਾਰ।”

4. ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਲਾ ਦੀ 1753 ਦੀ ਲਿਖਤ।

5. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ‘ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਕੀ’ (1810-15 ਦੀ ਲਿਖਤ)।

6. ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ (ਦੂਜਾ) ‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ’ (ਲਿਖਤ 1851 ਦੀ) ਵਿਚ ਸ਼ਰੇਆਮ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: “ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚੰਦਰੋਦਯ ਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਜਨਮ ਦਿਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਵਿਸਾਖ ਸੁਦੀ ਤੀਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੁਧ ਦਿਨ ਕਤਕ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਹੈ।”

7. ਗਣੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ, ‘ਗੁਰੂ ਬੰਸ ਬਿਨੋਦ’, ਲਿਖਤ 1879 ਦੀ।

8. ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ‘ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਖਾਲਸਾ’, ਲਿਖਤ 1890 ਦੀ।

9. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ‘ਗੁਰ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹਿ’ 1884 ਦੀ ਲਿਖਤ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤਾਰੀਖ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ):

10. 1892 ਵਿਚ ਛਪੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ, ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਕੇ, ਤਾਰੀਖ ਕੱਤਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

11. ਜੇ.ਡੀ. ਕਨਿੰਘਮ (1848 ਦੀ ਲਿਖਤ)।

12. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ‘ਗੁਰ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹਿ’ (1891), ‘ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ’ (1899), ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (1909)।

13. ਸੇਵਾ ਦਾਸ ‘ਪਰਚੀਆਂ’।

14. ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਪਟਨਾ ‘ਸ੍ਰੀ ਬੇਦੀ ਬੰਸੋਤਮ ਸਹੰਸ਼’।

15. ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ‘ਹਿਸਟਰੀ ਐਂਡ ਫਿਲਾਸਫੀ ਆਫ ਦ ਸਿੱਖਜ਼’।

16. ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ‘ਗੁਰੂ ਚੰਦੋਦਯ ਕਮਉਦੀ’।

17. ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕਲਾਸਵਾਲੀਆ (ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 1925-30)।

18. ਡਾ ਬੀ.ਵੀ ਰਮਨ ‘ਨੋਟੇਬਲ ਹੋਰੋ ਸਕੋਪਜ਼’।

ਇੰਞ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੋੜੀ-ਜੋੜਿ ਦਿਨ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸੂ ਵਦੀ 10 ਸੰਮਤ 1596 (7 ਸਤੰਬਰ 1539) ਹੈ, ਪਰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੂ ਸੁਦੀ 10, ਯਾਨਿ 22 ਸਤੰਬਰ 1539) ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਦਰਅਸਲ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਅਹਿਮ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ “ਦੇਵ” ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਾਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ ਗੁਰਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ‘ਦੇਵ’ ਲਫਜ਼ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਦੀ

(1769 ਵਾਲੀ) ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੈ; ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਯਕੀਨਨ ਇਹ ਬਾਅਦ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ ਜਦ ‘ਦੇਵ’ ਲਫਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿਬਰ ਦੇ ਲਫਜ਼ ‘ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ’ ਜਾਂ ‘ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ’ ਹਨ ਹਨ: “ਸੰਮਤ ਪੰਦਰਾਂ ਸੈ ਛੱਬੀ ਭਏ। ਤਬ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਲਏ। ਮਹਾਂ ਕਾਰਤਕ ਪੁੰਨਿਆ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲੀਨਾ ਅਵਤਾਰ।”

ਆਲੂ-ਚਨਾ (ਆਲੋਚਣਾ) ਦਾ ਜਵਾਬ

ਮੇਰੀ ਲਿਖਤ ‘ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਵਾਸੀ) ਨੇ ਚੋਖੀ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਲਿਖ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ਼ਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਖ਼ਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ। ਉਂਵ ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਲਫਜ਼ੀ ਸਿਰ-ਦਰਦੀ ਦਾ ਤਰੱਦਦ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਹ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਹਨ ਸਿਵਾਏ ਜਨਮਸਾਖੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ (ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ (ਬੇਮਾਅਨਾ) ਬਹਿਸ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮੇਰੇ ਸੰਕੇ ਕਿ ‘ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਸਲ ਬਾਲਾ ਜਨਮਸਾਖੀ ਹੋਵੇਗੀ’; ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੱਤਕ ਦਾ ਜਨਮ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦਰਜਨ ਸੋਮੇ ਤੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਜਨਮਸਾਖੀ ਬਾਲਾ ਵਾਲਾ ਨੁਕਤਾ ਹੀ ਫੜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਮਿੱਝ ਕੱਢਣ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਤਾਂ ਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਧਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਥੋਥੀ ਦਲੀਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਨਮਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖਵਾਈ ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀਚੰਦ ਤੇ ਲਖਮੀ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖਵਾਈ? ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਬਿੰਦੀ ਪੁੱਤਰ ਬਾਪ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਲਾਇਕ ਬੱਚੇ ਸਨ; ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਾਲਾ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਮੰਨ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਫਿਰ, ਹੁਣ ਵੀ ਜੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜ ਵੀ ਬੇਦੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ

ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸਲ ਤਾਰੀਖ਼ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗੀ!

ਮੈਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਬਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਨ ਕੱਤਕ ਵਿਚ ਮਨਾਇਆ ਸੀ; ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਜਨਮ ਮੰਨਣ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ/ਹਿਮਾਇਤੀ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵਿਸਾਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੁਰਬ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

ਨੋਟ: ਹਾਂ ਵਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ਤਵਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ, ਕਿੜ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਹਮਲਾਵਰ ਸੋਚ, ਗੁੱਸਾ, ਖਿੜ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਗੁੱਸੇ/ਸਾੜੇ/ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਤਜਰਬਾ ਸਾਧ ਟੋਲਿਆਂ, ਮਕਲਾਊਤ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ, ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ, ਸੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਭਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ‘ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਸ ਛੱਡਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

*****

ਭਾਈ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ

Gurtej Singh, Chandigarh

ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਕੰਮ ਏਨੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਵਿਗਾੜਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਏਨੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵੱਡੇ ਸਤਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ਏਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਉੱਤੇ ਅੰਕੁਸ਼ ਲਗਾ ਕੇ, ਸੱਚ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ “ਮਨੁ ਸਚ ਕਸਵਟੀ ਲਾਈਐ, ਤੁਲੀਐ ਪੂਰੇ ਤੋਲਿ” ਗੁਰਵਾਕ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਵੇਖਿਆਂ ਇਤਿਹਾਸ-ਲਿਖਣ-ਕਲਾ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਦੀ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧੀ, ਕਪਟੀ, ਚੋਰ-ਮਨ ਫੇਰ ਵੀ ਟਪਲਾ ਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਾਰਣ ‘ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ’ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ

ਬਿਬੇਕਾ)। ਉਲਾਰ ਮਨ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਏਸ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਡੇਗਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਭੁੱਲਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਤਹੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਏਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਏਸ ਦੀ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਉਣ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਉੱਤੇ ਚਿੱਕੜ ਉਛਾਲਦੀਆਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰ ਆਏ। ਜਨਰਲ ਭੁੱਲਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਲੇਖ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਏਸ ਲੇਖ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਵਰਲਡ ਸਿੱਖ ਔਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਮਾਘ ਅਤੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲਰ ਅਤੇ ਓਸ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਦਾ ਹਰ ਪਾਜ ਉਘਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਚ ਸੈਂ ਪਰਦੇ ਪਾੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਰਥਕ (ਸਹੋਤਾ) ਜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪਛਤਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਹਿਵਨ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਓਸ ਨੂੰ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਜੇ ਨਾ ਸੁਣਨਾਂ ਪੈਂਦਾ।

ਏਸੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਏਸ ਲਈ ਕਈ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ, 'ਵੱਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ-ਬ-ਸਾਹਿਤਕਾਰ-ਬ-ਕਾਨੂੰਨ ਦਾਨ' ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ। ਮੋੜਵੀਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਇੰਟਰਨੈਟ ਉੱਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਭੰਡਿਆ। ਨਾਲੋ-ਨਾਲ ਅਪਣੱਤ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਾ ਮੋਟ ਮਖੌਟਾ ਵੀ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੌ ਫ਼ੀਸਦੀ ਸਹਿਮਤ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ੀਸਦੀ ਦੱਸਦਾ ਸਹਿਮਤੀ-ਪਰਖ-ਯੰਤਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਲਈ ਓਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਏਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਲਗੀਰ ਸੰਜੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੱਥ ਰਹਿਤ ਸਭ-ਵਲ੍ਹੇਟੂ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਏਸ ਪਹਿਲੂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ?

ਓਸ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਏਸ ਦਾ ਤਰਕ-ਸੰਗਤ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਇਹ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਦਿਲਗੀਰ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਬੱਬਰ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸੀ। ਪਰ ਏਸ ਬਚਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੱਚ ਦੀ

ਤਸਦੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹਰ ਚੋਰ-ਉਚੱਕੇ, ਕਾਤਲ ਆਦਿ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੁਈ ਨ ਕੁਈ ਵਕੀਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਵਕਾਲਤ-ਧਰਮ ਦੀ ਏਹੋ ਮੰਗ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਵੱਕਲ ਦੀ ਸਦਾਕਤ ਦਾ ਅਕੱਟ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ।

ਦਿਲਗੀਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬਿਨਾ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੇ ਇਹ ਫ਼ਤਵਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਅਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਘੋਖ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਹਾਂ ਅਤੇ ਏਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਮੇਰੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਰਮ-ਸੰਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਕਰੂਰ ਬਚਨ ਵੀ ਆਖੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਾਅਵਾ "ਕੋਰਾ ਝੂਠ" ਹੈ। ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਵੀ। ਏਸ ਕਾਰਣ ਮੈਨੂੰ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਬਲੀ ਮਸੇਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਨਿਰਪੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰਥਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਡੂੰਘੇ ਰਹੱਸਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਸਤ ਪਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਲ੍ਹੇਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੱਥਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲੋਂ ਏਹੋ ਮਸਲਾ ਨਜਿੱਠਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਦੋ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਕਨਿਸ਼ਕਾ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ 'ਸੈਂਫਟ ਟਾਰਗਟ' 1986 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਧਾਰ ਖੁਫ਼ੀਆਂ ਅਜੰਸੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਸੁਹੀਆ ਅਜੰਸੀਆਂ ਜਿਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਗੜਨ ਡਰੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਉਹ ਤੱਥ ਇਹਨਾਂ ਨੇ 'ਸੈਂਫਟ ਟਾਰਗਟ' ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਏਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਚੇਸ਼ਟਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। 'ਸੈਂਫਟ ਟਾਰਗਟ' ਉੱਤੇ ਸੱਚ ਜਾਣਨ ਲਈ ਟੇਕ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਜ਼ੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ - ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਏਸ ਲਈ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਲੇਖਕ ਗਲੋਬ ਐਂਡ ਮੇਲ ਦੇ ਹੰਢੇ-ਵਰਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਪਲ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਹੀਏ ਖੁਫ਼ਾ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਬੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਣ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਨਿਸ਼ਕਾ ਦੇ ਡੇਗਣ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ। ਹਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ (Terms of Reference) ਵਿੱਚ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਰਪਟ

ਦਾ Annexure-J) ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਸ ਲਈ 'ਸੋਫਟ ਟਾਰਗਟ' ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਸੋਚ ਨੂੰ ਗਲਤ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤੋਰਨ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਟੀ ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲੱਗੀ। ਏਸ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀ ਓਸ ਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਕੰਨਿਆਵਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਠੱਪਣ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਏਸ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ ਨਾਲ ਗੁੜ੍ਹੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਈ ਸੂਹੀਆਂ ਨੇ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੱਥ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹਵਾਲਾ ਮੈਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਆਦਮੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਘਨਿਸ਼ਟ ਸਬੰਧ ਸਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਤਾਇਨਾਤ ਸੀ, ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਬੰਧ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋਣੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੱਬਰ ਸੱਜਣ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਪੁਰਜ਼ਾ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਪੰਥ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੋਨਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਰਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਡੇ ਖਾੜਕੂ ਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਏਸ ਦਾ ਨਾਂਅ ਦਰੇੜੂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਗੌਰਖਪੰਦਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਸ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ 1981 ਦੇ ਦਰੇੜੂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਅਸਲ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਇਆ। ਏਸ ਦਾ ਲਾਭ ਸਰਕਾਰ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਾਵਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 15 ਨਵੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਨੇਪਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਯੂਰਪ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਓਸ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਿਆ।

ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਰ ਨੀਦਰਲੈਂਡ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਜਰਮਨੀ ਪੁੱਜਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੰਟਰਪੋਲ ਰਾਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਲਾਲ ਨੋਟਿਸ ਕਾਰਣ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਏਸ ਨੂੰ ਜੂਨ 1984 ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਖੁਫ਼ੀਆਂ ਅਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਓਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ (ਤੀਜੀ ਅਜੰਸੀ ਦੇ ਹੈੱਡ) ਆਰ.ਐਨ. ਕਾਉ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਵਾਲੇ ਏਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬੁਰੇ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਦਿਆਂ ਜਰਮਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੂਰੀ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ ਏਸ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਲਈ। ਏਸ ਚੁੱਪੀ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ ਇਲਜ਼ਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਕੁਈ ਦੱਸੇ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਉਭਾਰ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਏਸ ਦੇ, ਜਨਰਲ ਭੁੱਲਰ ਦੇ ਅਤੇ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਆਦਿ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਣ ਲਈ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਕਿਉਂ ਏਨਾਂ ਤਰੱਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇ ਪਰਮਾਰ ਸਿੱਧਾ ਮੈਡੀਸਨ ਸੁਕੇਅਰ ਗਾਰਡਨ ਦੇ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਵੱਡੇ ਧੜੱਲੇ ਨਾਲ ਮੰਚਾਰੂਢ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ 1981 ਤੋਂ ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੱਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 1984 ਵਿੱਚ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਔਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਵੀਹ ਲੱਖ ਡੌਲਰ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖੁਫ਼ੀਆ ਰਪਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ 'ਅਸਮੰਜਸ ਭਰਿਆ' (bizarre) ਅਤੇ 'ਚਿੰਤਾਜਨਕ' (worrisome) ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਸੀ।

ਜਨਰਲ ਭੁੱਲਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੇ ਏਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੱਖੀ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰ ਦੇਵੇ (ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਵੇਖੋ ਏਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬ "ਚੱਕਰਵਿਯੂਹ")।

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

1. ਪਹਿਲਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੋਸ ਅਤੇ ਰੋਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖੋਂ ਸਖਾਵੇਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਨ। ਏਹੋ ਅਮਲ ਹਿੰਦ

- ਅੰਦਰਲੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।
੨. ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਖ਼ਰੂਦ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਹੇ।
  ੩. ਤੀਸਰਾ ਪਹਿਲੂ ਸੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜਕਾ ਕੇ ਗਹਿਰੀ ਨਫ਼ਰਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾਵੇ।

ਕੈਨੇਡਾ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਏਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਗਰਮ-ਖਿਆਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਸਫ਼ਾਰਤਖ਼ਾਨੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਏਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 1983 ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਰਪਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਨਾਂਅ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। 1984 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1988 ਤੱਕ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਏਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ 1987 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਸਫ਼ੀਰ ਆਹਲਵਾਲੀਆ ਦੇ ਵਾਰ ਪਰਮਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਵਪਾਰਕ ਪੰਜਾਬ ਫ਼ੇਰੀ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਪਰਮਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖੀ। ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਜੰਟ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਓਵਰਸੀਜ਼ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ (ਪ੍ਰਧਾਨ) RAW ਦੇ ਬ੍ਰਿਜਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪਰਮਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਐਸੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ RAW ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਬੰਧ ਸਨ। ਏਸ ਦੌਰਾਨ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਨੂੰ RAW ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਰਮਾਰ ਦੇ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬੁਠੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਸਕਿਓਰਟੀ ਇੰਟੈਲੀਜੰਸ ਰੀਵਿਊ ਕਮੇਟੀ' (ਸਇਰਕ) ਦੀ ਰਪਟ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਸਇਰਕ ਦੀ ਰਪਟ ਗੰਭੀਰ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ 1991 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤੰਬਰ 1992 ਤੱਕ ਸਮੁੱਚੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਏਸ ਰਪਟ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਸਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਏਸ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ "ਚੋਟੀ ਦੀ

ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ" (Top Secret) ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਰਪਟ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਦਿਲਗੀਰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਏਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਬੁਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਓਸ ਕੋਲ ਕਿਹੜੇ ਤੱਥ ਹਨ? ਮਸਲਨ RAW ਦਾ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। RAW ਨੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਉਗਲਵਾ ਲਵੇਗੀ।

ਜ਼ੁਹੇਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਬਰਾਇਨ ਮੈਕਐਡਰਿਉਜ਼ ਦੀ ਕਿਤਾਬ "ਸੈਂਟਰ ਟਾਰਗਟ" ਵੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਸਇਰਕ ਦੀ ਰਪਟ ਵਿੱਚ ਏਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਸੈਂਟਰ ਟਾਰਗਟ' ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਦੀ ਲਾਗ-ਲਪੇਟ ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੂਟਨੀਤਕ ਹੋਰ-ਫੇਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀਏ ਤਾਂ ਜਾਣਾਂਗੇ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਰਮਾਰ ਨੂੰ 1986 ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਏਸ ਸਮੇਂ ਹੈਮਿਲਟਨ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰਿਪੂਦਮਨ ਸਿੰਘ ਮਲਕ ਓਸ ਨੂੰ ਅਮੂਮਨ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਓਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਬੁਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਮ ਸੀ ਕਿ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਕਨਿਸ਼ਕਾ ਡੇਗਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਓਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਤਲ ਦਾ ਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਤੱਥ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਓਸ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਬੜਾ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਡੇਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਰੋਪੀ ਭਾਰਤੀ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਏਸ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਓਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਬੇ-ਕਿਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪਰ ਕੀ ਏਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਲਕ, ਬਾਗੜੀ, ਪਰਮਾਰ ਕਨਿਸ਼ਕ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ ? ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

1986 ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਨੇ ਗਲੋਬ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਉੱਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਰੂ ਬੰਬ ਓਸ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਖੁਫ਼ੀਆ ਤੰਤਰ ਦੀ ਰਪਟ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮਾਨ ਰਖਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਸ਼ੱਕੀ ਸਮਾਨ (ਬੰਬ) ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਇੱਕ ਪੁਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦੇ, ਦਾੜੀ-ਕੋਸ ਰਹਿਤ ਬੰਦੇ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਾਪਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਲਕ, ਬਾਗੜੀ, ਪਰਮਾਰ, ਰਿਆਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਲੀ ਦੇ ਬੱਕਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪਾਲ ਕੇ ਮੋਟੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਏਸ ਘਿਨਾਉਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।

ਬੰਬ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਦੂਸਰਾ ਗਰੁੱਪ ਗੁੰਮਨਾਮੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਵੇਰਵਾ ਇਹ ਵੀ ਉੱਭਰਿਆ ਕਿ ਬੰਬ ਸ਼ਾਇਦ ਕੂਟਨੀਤਕ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਏਸ ਤੱਥ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੰਤ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੰਬ ਕੂਟਨੀਤਕ ਮੇਲ ਤੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਫਟਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਨਿਸ਼ਕਾ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਟੁਕੜੇ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕੇ ਸਨ।

ਆਖਰ, ਆਰ ਬਨਾਮ ਮਲਿਕ ਅਤੇ ਬਾਗੜੀ (*R vs Malik and Bagri*) ਜਹਾਜ਼ ਡੇਗਣ ਦੇ ਜਰਮ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਮਾਰਚ 16, 2005 ਨੂੰ ਏਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਏਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਗੁਪਤ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਨਸ਼ਰ ਕੀਤਾ ਹਿੱਸਾ ਫ਼ੇਰ ਵੀ ਬੜਾ ਰੌਚਕ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਜਹਾਜ਼ ਡੇਗਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਰਮਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਮੜ੍ਹਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਨਾਲ ਓਸ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਡੇਗਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੁੱਤੇ-ਸਿੱਧ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪੜ ਵੇਲੇ। ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉੱਤੇ ਝੂਠੇ ਗਵਾਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ 741 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 744 ਅਤੇ 1141 ਪੈਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ

ਵੀ ਕਈ ਸਬੂਤ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਬਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਯਕੀਨੀ ਹੈ ਕਿ ਓਸ ਦੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੱਬਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਇਹ ਮਲਿਕ-ਪਰਮਾਰ ਜੋੜੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ-ਪਾਤਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਈ? ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਕੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ? ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਟੀਚੇ ਬਾਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਭਿਣਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ - ਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਰ ਆਖਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ (ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ) ਲਈ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੱਦਦ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਨਿਸ਼ਕ ਡੇਗਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਮੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਏਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਮ ਲਈ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਣਾ। ਕੀ ਇਹ ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਏਸ ਦਾ ਮਹਾਂ-ਅਭਿਯਾਨ ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਧੱਕਣ ਲਈ ਸੀ? ਏਸ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਫ਼ਾਰਤਖਾਨੇ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਆਹਲੂਵਾਲੀਏ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਕੇ 'ਬਦਲਾ ਲੈਣ' ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਓਦੋਂ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਗੱਲ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਰੰਟ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਕੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੂਟਲ ਚਾਲਾਂ ਕਿਉਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ? ਕੈਨੇਡਾ ਖੁਫ਼ੀਆ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਇਕ ਰਪਟ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਵੰਡ ਰਹੀ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਸਇਰਕ Annexure-I) ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰਖਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Annexure-G ਵਿੱਚ ਔਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਰਪਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੁੱਛਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾੜ ਖੇਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ?

[This insightful report is worthy of acceptance as a credible version of events and personalities. It corroborates the conclusions that we have reached. Most of the names mentioned in this article are well known and recognizable but there is one shadowy character that may not be recognized by Diaspora unless we clarify that Jiwan Singh, mentioned here, is **Bhai Jiwan Singh Akhand kirtania**. Bhai Jiwan Singh, who got the Satnam Education Trust that operates Khalsa School in Surrey, British Columbia, out of all this, also deserves credit for saving Bhajan Yogi from the jaws of jail in U. S. A. because of the following two law suits against him:

1. Katherine Felt, Plaintiff vs. Harbhajan Singh Khalsa Yogi Ji, Civil Action No. 86-0839-HB Civil.
2. Premka Kaur Khalsa, Plaintiff vs. Harbhajan Singh Khalsa Yogiji et al, CA 86-838-M Civil. ED]

*****

ਅਰਥ ਕਿ ਅਨਰਥ? ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ (ਰੁਮਾਲਾ)

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਨੋਟਿਫਿਕਸ (ਇੰਗਲੈਂਡ)

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਸਿਰ ਤੱਕ ਵੀ ਵਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, "ਗੁਰੂ ਪਉੜੀ ਬੋੜੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਤੁਲਹਾ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਗੁਰੂ ਸਰ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਬੋ ਗੁਰੂ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ॥ (ਪੰਨਾ ੧੭) ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮਾਲਾਮਾਲ ਹੋਣ ਲਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਠਣ ਪਾਠਣ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਵਿਚ ਅਨੁਸਾਰ ਭੇਟਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀ ਭੇਟਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਯਮਾਵਲੀ (ਸਿਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ) ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮਾਵਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ "ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਰੁਮਾਲ, ਚੌਰ, ਚਾਨਣੀ ਆਦਿ ਦੀ ਭੇਟਾ"(ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਪੰਨਾ ੧੮) ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਯਥਾ-ਸ਼ਕਤ ਮਾਇਆ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਪੋਕਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਲਈ ਸਨ ਅਤੇ ਭੇਟਾ ਵੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ "ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ" ਹੀ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ

ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਈ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਵਾਜ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੁਮਾਲੇ ਲਗ ਪਗ ਹਰ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਰੁਮਾਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਪਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਰੁਮਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਰੁਮਾਲੇ ਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕੋ ਰੁਮਾਲਾ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੀਏ ਤਾਂ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁਮਾਲੇ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਆਖਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਖ਼ੀਦ ਕੇ ਹੀ ਲਿਆਉਣੇ ਹਨ ਫੇਰ ਉਹੀ ਮਾਇਆ ਇੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਰੁਮਾਲੇ ਵੇਚਣ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਹੈ? ਦਲੀਲ ਦੇ ਪਖੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸ਼ਾਇਦ ਠੀਕ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣੀ ਚਾਹੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਹੰਡਾਇਆ ਕਪੜਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਬਾਰਾ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤਿਸਕਾਰ ਹੈ। ਕੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕਮੀਜ਼ ਉਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਟਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ? ਲੋੜ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੁਮਾਲਾ "ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ" ਹੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਰੁਮਾਲੇ ਤੇ ਖਰਚਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਲਕ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉੱਝ ਵੀ ਉਪੋਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਲਈ ਹੈ ਹਰ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਰੁਮਾਲੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹਾਤਮ (ਪੁੰਨ ਆਦਿਕ) ਕਿਧਰੇ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰੁਮਾਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਹਾਤਮ ਮਿਥ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਰੁਮਾਲੇ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵੀ ਦੁੱਗਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ ਰੁਮਾਲੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਦੋ ਬੀੜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਡੇਰਾ ਤਾਂ ਰੁਮਾਲੇ ਨੂੰ ਸੰਪਟ ਕਹਿ ਕੇ ਵੇਚ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਪਟ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਗੜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸੰਪਟ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਰੀ ਨਿਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਰੁਮਾਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਸਮ ਵੀ ਚੱਲ ਪਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਅਕਸਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਰੁਮਾਲਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ:-"ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ

ਮੇਰੀ ॥ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥
(ਪੰਨਾ ੫੨੦)

ਅਕਸਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੁਮਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, "ਲੈ ਗੁਰੂਆ ਤੇਰਾ ਪਰਦਾ ਢਕਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਰੁਮਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ"। ਜਾਂ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, "ਹੇ ਗੁਰਸਿਖਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪਤ ਢੱਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ (ਰੁਮਾਲਾ) ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ"। ਅਜਿਹੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਨਾ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭੇਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੇਟਾ ਕੌਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੇਟਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਤ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਡੀ ਪਤ ਰਖਦੇ ਹਨ?

ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਜਾਂ ਪੋਸ਼ਾਕ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਰੁਮਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ "ਸਿਰੋਪਾ" ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰੋਪਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਪੁਰਸ਼ (ਗੁਰੂ, ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਪੁਰਸ਼ ਆਦਿਕ) ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਰੁਮਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਆਪ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਪੜੇ ਲਈ ਸ਼ਬਦ "ਰੁਮਾਲਾ" ਜਾਂ "ਪਟੋਲਾ" ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ "ਪਟੋਲਾ" ਕੇਵਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :-

੧. ਫਰੀਦਾ ਪਾਤਿ ਪਟੋਲਾ ਧਜ ਕਰੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਉ,
ਜਿਨੀ ਵੇਸੀ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਸੇਈ ਵੇਸ ਕਰੇਉ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੩)

੨. ਕਾਇ ਪਟੋਲਾ ਪਾਤਤੀ ਕੰਬਲੜੀ ਪਹਿਰੇਇ ।
ਨਾਨਕ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਸਹੁ ਮਿਲੈ ਜੇ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਕਰੇਇ
(ਪੰਨਾ ੧੩੮੩)- ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ

੩. ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ ਮੇਰੀ,

ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ (ਪੰਨਾ ੫੨੦)

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜਗਾ ਸ਼ਬਦ "ਪਟੋਲਾ" ਕੇਵਲ ਸਾਧਾਰਨ ਕੱਪੜੇ ਲਈ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਭੇਟਾ ਜਾਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠ ਵੇਲੇ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਜਾਂ ਕੀਰਤਨੀਏ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤਾ ਨੰਬਰ ੩ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਗੋਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ "ਜਿਸੁ ਬਖਸੇ ਤਿਸੁ ਦੇ ਵਡਿਆਈ" (ਪੰਨਾ ੧੧੦)। ਹੇਠ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ:

ਸਲੋਕ ਮ:੫

ਪ੍ਰੇਮ ਪਟੋਲਾ ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤਾ ਢਕਣ ਕੂ ਪਤਿ ਮੇਰੀ, ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ
ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ (ਪੰਨਾ ੫੨੦)

ਅਰਥ :- ਹੇ ਮੇਰੇ (ਸਹਿ= ਖਸਮ) ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ (ਤੂੰ ਕੇ) ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ ਰੂਪੀ ਕੱਪੜਾ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ) ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣ ਕਾਰਨ) ਮੇਰੀ ਇਜ਼ਤ ਬਣੇਗੀ ਤੇ ਪਤ ਢਕੀ ਰਹੇਗੀ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਓ ਮੈਂ ਨਿਮਾਣਾ (ਨਾਨਕ) ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ (ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਦੀ) ਹਾਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਰੁਮਾਲਾ ਕੋਈ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਜਨਮ ਸੰਵਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਤਾਂ ਕਈ ਥਈਂ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੇ ਖੁਦ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਝਗੜ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰੁਮਾਲਾ ਕੌਣ ਭੇਟਾ ਕਰੇ। ਰੁਮਾਲਾ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਘੱਟੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦਾਸ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਨਾਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿੱਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਹਰ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੁਟੈ ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਤਿ ਪਾਵੈ (ਪੰਨਾ ੨੬)

*****

K. T. F. Income-Expense Statement 2011

INCOME

Bibek Singh, Cherry Hill, NJ.....	501.00
Bobby Singh, Rochester, NY.....	100.00
Sukhvinder Singh, Rochester, NY.....	100.00
Daljit Hothi, Rochester, NY.....	100.00
Paramjit Hothi, Rochester, NY.....	100.00
Balwinder Bal, Rochester, NY.....	100.00
Makhan Singh, Rochester, NY.....	100.00
Surjit Hothi, Rochester, NY.....	100.00
Rabinder Singh, Rochester, NY.....	100.00
Prof. Jaginder Singh Ramdev, Grayslake, IL...	50.00
Resham Singh, Fishers, IN.....	3,000.00
Autar Singh Sidhu, Windsor, Ontario.....	50.00
Balwinder Singh Bahia, Inman, SC.....	1,000.00
Navtej Singh Randhawa, Bakersfield, CA.....	500.00
Rajwinder K. Bhangu, Richmond Hill, NY....	800.00
Gujinder Singh Bhasin, Richmond Hill, NY...	500.00
Hardev Singh Shergill, El Dorado Hills, CA.	7,500.00
<u>Anonymous.....</u>	<u>50,000.00</u>
Total Receipts in 2011.....	64,701.00
Carry over from 2010.....	42,919.21
Total Funds.....	107,620.21
<u>DISBURSEMENTS</u>	
Singh Sabha International Canada.....	48,401.00
Guru Nanak Mercy Foundation.....	1,000.00
<u>K. T. F. ....</u>	<u>6,827.36</u>
Total Disbursements.....	56,228.36
Carry into 2012.....	51,391.85
Designated for SSIC.....	51,300.00
Designated for K. T. F.....	91.85

*****

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ਕਾਰੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥

ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੇਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥

ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥

ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੇ ਜਾਨਹੁ ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥੨॥੧॥

{ਪੰਨਾ 684}

ਪਦਾਰਥ: ਕਾਰੇ—ਕਾਰਦੇ ਵਾਸਤੇ? ਰੇ—ਹੇ ਭਾਈ! ਬਨ—ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ।
ਬਨਿ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਨਿਵਾਸੀ—ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਅਲੇਪਾ—ਨਿਰਲੇਪ,

ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ। ਤੇਹੀ ਸੰਗਿ—ਤੇ ਸੰਗਿ ਹੀ, ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ।੧।ਰਹਾਉ। ਪੁਹਪ—ਫੁੱਲ। ਮਧਿ—ਵਿਚ। ਬਾਸੁ—ਸੁਗੰਧੀ। ਮੁਕਰ—ਸੀਸਾ। ਛਾਈ—ਛਾਇਆ, ਅਕਸ। ਨਿਰੰਤਰਿ—ਬਿਨਾ ਵਿੱਥ ਦੇ; ਹਰ ਥਾਂ, ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ। ਘਟ ਹੀ—ਘਟਿ ਹੀ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ {ਲਫਜ਼ 'ਘਟਿ' ਦੀ 'ਿ' ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ 'ਹੀ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਉੱਡ ਗਈ ਹੈ}। ਭਾਈ—ਹੇ ਭਾਈ!੧। ਭੀਤਰਿ—(ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਅੰਦਰ। ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ—ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ। ਗੁਰਿ—ਗੁਰੂ ਨੇ। ਆਪਾ—ਆਪਣਾ ਆਪ, ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ। ਬਿਨੁ ਚੀਨੈ—ਪਰਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ। ਭ੍ਰਮ—ਭਟਕਣਾ। ਕਾਈ—ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਲਾ ਜੋ ਉਸ ਥਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪਾਈ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਖਲੋਤਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਜਾਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਜਾਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।੨।

ਅਰਥ: ਹੇ ਭਾਈ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਲੱਭਣ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਫਿਰ ਭੀ) ਸਦਾ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੀਸੇ ਵਿਚ (ਸੀਸਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ) ਅਕਸ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕ-ਰਸ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦਾ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਅੰਦਰ (ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ) ਬਾਹਰ (ਹਰ ਥਾਂ) ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ (ਵੱਸਦਾ) ਸਮਝੋ। ਹੇ ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਆਪਣਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਪਰਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨ ਉੱਤੇ) ਭਟਕਣਾ ਦਾ ਜਾਲਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਤੇ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ)।੨।੧।

“Why go out to search for your God in the Woods?
For, though ever detached,
He abides within us all:
Yes, He also lives within you:
As the Fragrance abides in the flower,
And the reflection in the mirror,
So also your God.
So search Him not without, but within your heart
Know the one Lord alone, within and without.
This is the Wisdom imparted by the Guru.
Says Nanak, “Without Knowing oneself,
One is rid not of the moss of Doubt (of separation from rest of the creation).”

*****

BOOKS FROM KHALSA TRICENTENNIAL FOUNDATION OF NORTH AMERICA INC.

Realizing the need for correct information about Sikhism in the English language for the benefit of Diaspora youth, KTF requested S. Gurbachan Singh Sidhu, UK, to revise some of his books and write new ones. Mr. Sidhu is one of the founders of The Sikh Missionary Society of UK and Guru Nanak Charitable Trust, Mullanpur Mandi, Ludhiana. Of the many books and pamphlets in English that he has authored we have been able to afford to publish only four:

1. Sikh Religion and Christianity – 110 pages
2. Sikh Religion and Islam – 153 pages (Co-authored with Gurmukh Singh)
3. An Introduction to Sikhism – 76 pages
4. Panjab and Panjabi – 177 pages

These are excellent books for Sikhs and non Sikhs alike. Reading these books you will get the real meaning of Sikhi, something that Gurdwaras have miserably failed to teach. These books are for free distribution. We invite our readers in the USA to order any combination of 40 books for a donation to KTF of \$100.00, including postage, and distribute them free to their family, friends, local sangats or schools operated by Gurdwaras. Your donation will help in the publication of The Sikh Bulletin.

*****

TEACH YOURSELF GURBANI. FOLLOWING TWO SOURCES ARE EXCELLENT:

1. www.srigranth.org This website will help you find page number of a shabad in Gurmukhi, English, Devanagari and Transliteration; and also to Panjabi translation by Prof Sahib Singh.
2. www.gurugranthdarpan.com This site carries the Panjabi translation of GGS by Prof Sahib Singh.

*****

Some other useful links

Aarti condemned by the Sikh Gurus being practiced at Patna Sahib: <http://www.youtube.com/watch?v=1gWDcBdddU>
(www.sawansinghgogia.com); www.sikhmarg.com;

*****

**NANKIAN PHILOSOPHY:
BASICS FOR HUMANITY
By Devinder Singh Chahal**

Published by Institute for Understanding Sikhism (IUS)
Laval, Quebec, Canada.

Distributed by Singh Brothers, S.C.O. 223-24 City Centre, Amritsar, 143 001, India
Email: singhbro@vsnl.com

For North America (Canada and USA only) the book is available from the **Institute for Understanding Sikhism**,
4418 Martin-Plouffe, Laval, Quebec, Canada H7W 5L9
Email: iuscanada@gmail.com

Pages: 382, Edition 2008, Price (Hard Cover): Rs. 450 CAN \$30

In North America the price of the book plus postage is considered as donation and receipt is issued.